

O`ZBEKISTAN RESPUBLIKASI
XALI`Q BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI
A`JINIYAZ ATI`NDAG`I` NO`KIS MA`MLEKETLIK
PEDAGOGIKALI`Q INSTITUTI`
PEDAGOGIKA FAKULTETI

”MAKda qorg`awg`a ruxsat yetilsin”

”Pedagogika” fakulteti dekani`

_____ docent Z.Kli`cheva

«Muzi`kali`q ta`lim» kafedrası

5111100- Muzi`ka ta`limi bakalavr bag`dari` IV –kurs

pitkeri`wshisi Ismoilov Elyor Abdulla o`g`lini`n`

«Woqi`wshi`lardi` muzi`ka ma`deniyati`na bolg`an ko`z qarasti`

qa`liplestiriw» temasindag`i`

BAKALAVR PITKERIW
JUMI`SI`

Pitkeri`wshi:

Ismoilov Elyor

Ilimiy basshi`:

p.i.k. S.Romanova

«Qorg`awg`a usi`nis yetilsi`n»

«Muzi`kali`q ta`lim»

Kafedrası baslig`i, docent

S. Tajetdinova

«_____» _____ 2015

Nokis -2015

Tema: «Woqi'wshi'lardi' muzi'ka ma'deniyati'na bolg'an ko'z qarasti' qa'liplestiriw»

Joba:

Kirisiw

I-Bap. Respublikami'zda ta`lim processi'n maqseti, wazi'ypalari' ha`m ta`lim mazmuna qoyi'latu`g`i'n talaplar.

I.1. Ha`zirgi ku`nde muzi'ka ta`limin maqseti ha`m wolar mazmuni'na qoyi'li'p ati'rg`an talaplar.

1.2. Ta`lim processi'nda muzi'ka ta`limin woqi'wshi'lar ta`rbiyasi'ndag`i' a`hmiyeti.

II – Bap. Muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` sabaq processi'ndegi jumi'slari' ha`m woqi'wshilardi' muzi'ka ma'deniyati'na mu'na'sebeti.

2.1. Woqitiwshi sheberligi ha'm woqi'wshi'larda muzi'ka ma'deniyati'na bolg'an ko'z qarasti qa'liplestiriw jollari'.

Juwmaqlaw

MAZMUNI

Kirisiw.....	4-9
I-Bap. Respublikami'zda ta'lim processi'n maqseti, wazi'ypalari' ha'm ta'lim mazmuna qoyi'latu'g'i'n talaplar.	
I.1. Ha'zirgi ku'nde muzi'ka ta'limin maqseti ha'm wolar mazmuni'na qoyi'li'p ati'rg'an talaplar.....	10-19
1.2. Ta'lim processi'nda muzi'ka ta'limin woqi'wshi'lar ta'rbiyasi'ndag'i' a'hmiyeti.....	20-31
II – Bap. Muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` sabaq processi'ndegi jumi'slari' ha'm woqi'wshilardi' muzi'ka ma'deniyati'na mu'na'sebet.	
2.1. Woqi'wshi'larda muzi'ka ma'deniyati'na bolg'an ko'z qarasti qa'liplestiriw, sabaq wotiw formasi' ha'm metodlari'.....	32-47
Juwmaqlaw.....	48-53
Paydalani'lg'an a`debiyatlar.....	54

Kirisiw

Aktualli'g'i'. Wo`zbekistan pedagogikali'q ta`limine woqi'wshi'larda joqari' ruwxı'y pa`ziyletler, bay ma`deniy miyraslarg`a, tariyxi'mi'zg`a xurmet, Ana Watang`a muxabbat, milliy ideologiyag`a sadi'qli'q ruwxı'nda, wo`z ka`sibin mamani', ta`rbiyali' insan yetip jetistiriw wazi'ypalari' ju`kletilgen. Sonday-aq, woqi'ti'wshi'lardi'n` wo`z ka`sibini iyesi, puxta bilimli, ta`jiriybeli, u`qi'pli' boli'wi' arqali' keleshek jaslarg`a tuwri' bilim beremiz, ta`rbiyalaymi'z.

Wo`zbekistan Respublikasi' g`a`rezsizligine yerisken da`slepki ku`nlerinen baslap ja`miyet turmi'si'ni'n` ha`mme tarawlari'nda bolg`ani'nday ma`deniy tarawda ha`m do`retiwdegi wo`zgerislerdi payda yetiw, pu`qara ruwhiy bayli'g'i'n ken`yeytiw, turmi's da`rejesin joqari' basqi'shlarg`a ko`teriw, kisilerde ruwxı'y wo`y-wori'slardi' qa`liplestiriwge ma`mleketlik siyasati' da`rejesinde itibar qarati'la baslandi'. Sonday-aq, itibardi'n` isbati'n bay milliy – ma`deniy miyrasti' qayta tiklew, bilimlilikni rawajlandi'ri'w, ja`miet ma`deniy wo`mirin rawajlandi'ri'w ha`m de jaslardi' ma`nawiy-a`deplilik ta`repten kamalg`a jetkeriwde woni'n` mumkinshiliklerden na`tijeli paydalani'w joli'nda ken` ko`lemli a`meliy xa`reketlerdin` sho`lkemlestirilip ati'rg`anli'g'i'nda ani'q ko`rinip tu`radi'.

Iskusstvo – insandi' ruwxı'y ta`repten rawajlandi'ri'wshi' kush. A`sirese, muzi'ka iskusstvosı'n kisi ruwxı'y dun`yasi'n bayi'ti'wdag'i', qa`libinde insaniyli'q, miyir, watansu`yiwshilik siyaqli' juzlep sezimlerdi qa`liplestiriwdegi worni' ayri'qsha.

Bu`gingi ku`nde muzi'ka insanni'n` qa`liplestiriwde u`lken rol woynaydi', woni'n` sezimi ha`m fiziologiyasi'nda aktiv ta`sir

ko`rsetedi. Worta ta`lim mekteplerinin` tiykarg`i` wazi`ypalari`n biri woqi`wshi`lardi` pikirlew ha`m woylawg`a u`yretiw. Bul wazi`ypalardi` a`melge asi`ri`wda muzi`ka sabag`i` u`lken a`hmiyetke iye, bunda woqi`ti`wshi` balalardi` belgili bir muzi`ka shi`g`armasi` menen tani`sti`ri`p, woni` mazmunli` yetip atqari`p, woqi`wshi`lardi`n` di`qqat itibari`n shi`g`armag`a qaratadi`, wolardi`n` soylew ma`deniyati`n, pikirlew qa`bilyetin wo`siriw, du`n`yag`a ko`z qarasi`n keneytedi, emocional sezimine de aktiv ta`sir yetedi. Bulardi` a`melge asi`ri`w muzi`ka woqi`ti`wshi`si`ni`n` sabaq woti`w wazi`ypalari` ha`m qollani`p ati`rg`an usi`llari`na baylani`sli`.

Woqi`ti`wshi` wo`z ka`sibin puxta bilmes yeken woni`n` ta`rbiyalap ati`rg`an balasi` xesh qanday bilim bazasi`n ala almaydi`, keleshekte wol woqi`wshi` wo`z ta`rbiyalag`an perzentlerin ta`rbiyasi`nda ko`p xa`teliklerge jol qoyadi`. Usi` pikirimizge prezidentimiz I.A.Karimovti`n` to`mendegi so`zleri mi`sal bola aladi`: «Ha`r qanday millettin` keleshegi, tariyxta tu`tqan wo`rni` abi`royi` ha`m perzentlerinin` aqi`lli`li`q ha`m fiziologiyali`q ta`repten jetiskenligine baylani`sli`». I.A. Karimov.

Pa`n texnika rawajlani`wi`, zamanagoy pa`n ha`m islep shi`g`ari`w ma`deniyat-iskusstva, mektep ta`limi mazmuni`nda ba`rhama ta`sir ko`rsetip ati`r. Mekteptin` wazi`ypasi` ha`m woqi`wshi`lar bilimni zamanagoy pa`nde islep shi`g`ari`wda, zamanagoy ma`deniyatqa juwmaqlasti`ri`wdan, miynet qi`li`w hawesi ta`rbiyalawdan ha`m keleshektegi miynet processin shaqi`ri`wdan tu`radi`.

Sol sebepli mektep ta`liminin`, woqi`w materialini`ni`n` sistemasi` ha`m sostavi`n qa`liplestiriwge, ha`mme yekinshi da`rejeli ha`m ta`kirarlawshi` na`rselerden saqlaw, yen` song`i` woqi`w

bag`darlamalari` ha`m sabaqli`qlari`n jarati`wg`a qarati`lg`an tendenciya ju`zege kelip ati`r.

Woqi`w predmetlerinin` mazmuni` sabaq mazmuni`n ashi`p beredi, sabaqli`q woqi`w predmeti mazmuni` bag`darlamag`a say bayan yetiw ha`m xarakterlep beriwden tu`radi`.

Woqi`wshi`lardi`n` bilimlerini wo`stiriw na`tiyjesi sabaqli`qlar si`pati`na baylani`sli`.

Usi` si`patlardi` tuwri` tu`sinip, tuwri` balalarg`a predmet, pa`n arqali` jetkeriw woqi`ti`wshi`ni`n` qa`biliyetine baylani`sli`.

Baslawi`sh klasslarda ta`lim metodlari`ni`n` ta`n`law woqi`ti`wshi`ni`n` sezim ta`jiriybesi, qa`biliyeti tiykari`nda sanani`n` abstrakt formalari`n rawajlandi`ri`w mu`mkinshilikleri menen belgilenedi.

Ta`lim metodlari` woqi`wshi`lar organizmi`ni`n` anatomiyali`q-fiziologiyali`q wo`zgesheliklerine baylani`sli` boli`p, wolardi`n` sol qa`biletine, wo`zgesheliklerine itibar beredi.

Ta`lim metodlari`n ta`n`law mekteptin` texnika bazasi`nada baylani`sli`. Woqi`ti`wshi` ta`lim metodlari`n tan`lar yeken, mektepte bar texnika qurallari` ha`m wolardi` yesapqa aladi`.

Wonnan ti`sqari` da`stu`rsiz tu`rdegi sho`lkemlestirilip ati`rg`an sabaqlar trenin` usi`li`nda woqi`wshi`lar aktivliginde wo`tiledi. Bunday usi`llar woqi`wshi`ni`n` yerkin pikirlewi temalar boyi`nsha mustaqi`l islesiw ta`minleydi.

Woqi`wshi`lar bilim ha`m tarbiyasi`n teren` bekkemlew ushi`n tu`rli ta`rbiyashi` – woqi`ti`wshi` ha`r qi`yli` na`tiyjede si`nalg`an metodlardi`, usi`llardi`, shi`ni`g`i`wlar, texnikali`q qurallardan paydalani`p a`melge asi`radi`. Wolarg`a biha`wati`r ha`wipsiz

sha`rayi't, mumkinshilikler jarati'p beriliwi wolardi'w yerkin ha`m toli'q, teren` bilim ha`mde ta`rbiya ali'wi' ushi'n xi'zmet qi'ladi'.

Woqi'ti'wshi' processi' yen` quramali' process boli'p keleshek aldi'nda juwapkerli wazi'ypa boli'p tabi'ladi'.

«Muzi'kali'q ta`repten sawatli' bala ideyasi'z, den`geselik, pa`skeshlik illetlerinen uzaqta boladi'. Wolarda wo`rtali'qqa qarag`anda itibar, dostlari', ustazlari', ata-analari'na xurmettin` qa`liplesiwine de muzi'ka sabaqlari'ni'n` a`hmiyeti ulken. Sol sebep ha`r bir sabaqta woqi'wshi'lari'ma muzi'kag`a say qandaydi'r jan`ali'qqti' usi'ni'wg`a ha`reket yetemen, - dedi mektep muzi'ka woqi'ti'wshi'si' Woral Muratov.»¹ Demek, xaqi'yqi'y muzi'ka woqi'ti'wshi'si' usi'nday pikirler yeken.

Sunday-aq, mekteplerde woqi'wshi'larg`a muzi'ka ta`limin beriw arqali' balalarda du'n`yag`a ko`z qarasi', Watang`a muxabbat sezimleri qa`liplesedi, bilimge, wo`z mektebine, qo`n`si' qobalari'na miyrimli boli'w wo`zgeshelikleri qa`liplesip bari'wi'nda woqi'ti'wshi'ni'n` bir qansha miynetlerinin` na`tiyjeli juwmag`i' wo`z worni'n tabadi'. Sunday-aq, muzika ma'deniyati'na bolg'an ko`z qarasti' qaliplestiriw bugingi ku'n ta'lim diziminin' aktual ma'selelerinen biri.

Jumi'sti'n` maqseti ha`m wazi'ypasi'. Muzi'ka ta`limin mektep woqi'wshi'lari'na tuwri' jetkeriwdegi ha`mde muzi'ka ma'deniyati'na bolg'an koz qarasti qa'liplestiriwde woqi'ti'wshi'ni'n` wazi'ypalari'n bir-bir ko`rsetip ha`m de woni'n` qollani'wshi' usi'llari' haqqi'ndag`i' mag`li'wmatlardi' ilimiy izertlew na`tiyjelerinen, ilimiy a`debiyatlardan paydalani'p ko`rsetip beriw.

¹ Ma`rifat.2010j.13 mart. 14 bet. Jurnalist Nabijon Rahmatov maqalasi. «Musiqqa- insonni tarbiyalaydi».

Jumi'stag`i` materiallardı muzi'ka woqi'ti'wshi'lari'ni'n` ha`m woqi'wshi'lardi'n` wazi'ypalari'n, wolarda ko`rilip ati'rg`an talaplar ha`m wolardi'n` si'patli` na'tiyjelerin ilimiy jumi'slarda birme-bir u`yrenip shi'g`i'w ha`m ko`rsetip beriw, wo`z pikirin keltirip wo`tiw.

Jumi'stin` ilimiy gipotezasi`. Woqi'wshi'lardi` muzi'ka sabag'i`nda woqi'wshi'larda muzi'ka ma'deniyati'na bolg'an ko'z qarasti' qa'liplestiriwdin na'tiyjeli ko'rsetkishi asi'p sabaq maqsetine na'ti'yjeli a'melge asadi`. Yegerde,

-Muzi'ka sabag'i` bari'si`nda woqi'ti'wshi' woz imkaniyatlari'n iske salsa;

-Woqi'wshi'lar menen birge jaqi'n mu'na'sebette bolsa;

-Sabaqta woqi'wshi'larg'a shi'g`armani mazmunli` yetip atqari'p berse;

-Balalar kewlennen jay alsa;

-Woqi'wshi'larg'a qosi'qlardi` qi'zi'g`i'wshi'li'q penen u'yretse; h.t.b.

Jumi'sti'n` metodologiyali'q a`hmiyeti. Tariyxı'y kitaplar, Prezident shi'g`armalari`, ni'zam ha`m qa`g`i'ydalar, O`z.Resp. Konstituciyasi`, Didaktika, pedagogikali'q texnologiya teoriyasi`, ilimiy izertlewshi pedagoglardı'n` ilimiy jumi'slari` h.t.b.

Jumi'sti'n` teoriyali'q ha`m metodikali'q a`hmiyeti muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` muzi'kali'q, pedagogikali'q ka`sibin toli'q teren` bilgenliginde ha`mde isletilgen, qollani'lg`an yamasa qollani'li'p ati'rg`an usi'llari'nda, innovacion pedagogik texnologiyalar ha`m didaktik principlardan, maqsetlerden paydalani'wi`nda.

Ilimiy jan`ali'g`i`. Muzi'ka ta`limin mektep woqi'wshi'lari'nda muzi'ka ma'deniyati'na bolg'an ko'z qarasti' qa'liplestiriwdin na'tiyjeli ko'rsetkishin asi'ri'wda woqi'ti'wshi'g`a qoyi'latu'g`i'n

talaplar, wolaridi'n` wazi'ypalari' ha`m usi'llari'n ashi'p beriliwi bakalavrli'q pitkeriw ju`mi'si'nda yen` birinshi ret islenip ati'r, bunda muzi'ka sabag`i'n worta mekteplerinde wotiwde woqiti'wshi'ni'n` uaziypalari'n ha`m qollani'wg`a bolatu`g`i'n sabaq bari'si'ndag'I' jumi'slari' jumi'sta ilimiy jan'ali'q yesaplanadi'.

Jumi'sti'n` du`zilisi. Jumi's kirisiw, yeki bap, juwmaqlaw ha`mde paydalang`an a`debiyatlardan tu`radi'.

**I-Bap. Respublikami'zda ta'lim processi'n maqseti,
wazi'ypalari' ha'm ta'lim mazmuna qoyi'latu'g'i'n talaplar.**

**I.1. Ha'zirgi ku'nde muzi'ka ta'limin maqseti ha'm wolar
mazmuni'na qoyi'li'p ati'rg'an talaplar**

O'zbekistan Respublikasi'ni'n «Ta'lim tuwrali'» Ni'zami'nda, «Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri» talaplari' tiykari'nda ta'lim diziminde ushi'rap ati'rg'an wo'zgerisler uli'wmali'q worta ta'lim mekteplerindegi basqa woqi'w pa'nleri qatari'nda «Muzi'ka iskusstvosi' ha'm ma'deniyati'» pa'ninin woqi'ti'li'wi' ha'm tu'pten jan'alani'wi'n talap yetip ati'r.

«Muzi'ka iskusstvosi' ha'm ma'deniyati'» woqi'w predmeti woqi'wshi'lardi'n ruwx'i'y, ko'rkem ha'm a'deplilik ma'deniyati'n qaliplestiriwge, milliy maqtani'sh ha'm watansu'yiwshilik ta'rbiyasi'n a'melge asi'ri'wg'a, do'retiwshilik u'qi'bi', estetika ha'm ko'rkemlilik sezimin wo'stiriwge, pikir aylanasi'n ken'eytiwge, g'a'rezsiz ha'm tashabbuskarli'qti' tarbiyalawg'a xizmet yetedi. «Muzi'ka iskusstvosi' ha'm ma'deniyati'» woqi'w predmetinin uli'wmali'q worta ta'lim mekteplerine woqi'ti'li'p ati'rg'an barshe woqi'w predmetleri, sonday-aq, a'debiyat, suwretlew wo'neri iskusstvosi', dene ta'rbiyasi', miynet ha'm basqa pa'nler menen uzliksiz baylanadi'.

Ba'rshe wo'qi'w pa'nleri qatari'nda muzi'kali'q ta'limde ha'm ma'mleketlik ta'lim standartlari'ni'n ju'zege shi'g'i'wi' milliy muzi'kali'q miyrastan toli'q paydalani'w mumkinshiligin beredi. Bular wli'wmali'q xali'q nama ha'm qosi'qlari'nda, atqari'wshi' ha'm sa'zendelerdin do'retiwshilik isleri, bu'gingi zamanagoy muzi'kali'q turmi'si'nda wo'z sawlesin tapti'. Muzi'ka iskusstvosi'ni'n bunday mumkinshilikleri jan'a a'wlatti' tarbiyalaw, wolardi'n ba'rkamal boli'p

jetisiwlerinde wo`zine say ha`m ta`kirarlanmas baza boli`p xi`zmet yetedi. A`zelden Shi`g`i`s, sonday-aq, o`zbek ha`m qaraqalpaq muzi`ka ta`lim-tarbiyasi`, pedagogikasi` ha`m woni`n` toli`q metodlari` ustaz ha`m sha`kirt da`stu`rleri mi`sali`nda quramalagi`p barg`an.

Ha`zirgi ku`nde muzi`kali`q ta`lim tarbiyasi`n turmi`sqa yengiziw maqsetinde wo`rta ta`lim beriwshi` mekteplerde MTS tiykari`nda sho`lkemlestiriw jol-jobalari` islep shshg`i`li`p a`melge a`si`ri`lmaqta

Ma`mleketlik ta`lim standartlari` uli`wmali`q xali`q muzi`ka pedagogikasi`, professional muzi`ka do`retpeleri, muzi`ka atqari`wshi`lari`(sa`zende, qosi`qshi`) shi`g`armalardi`n` elementar tiykarlari`n ten`lestiredi.

Muzi`ka ta`liminen ma`mleketlik ta`lim standartlari` tiykari`ndag`i` jan`a ta`lim mazmuni` woqi`wshi`lardi`n` muzi`kali`q bilim ha`m ko`nlikpelerin asi`ri`w menen birge, wolardi` baqlawshi`li`q, eslewdi bekkemlew, obrazli` ko`z aldi`na keltiriw, do`retiwshilik, g`a`rezsizlik, sho`lkemlestiriwshilik, ko`rkem ha`m muzi`kali`q sezim siyaqli` sezimlerde rawajlandi`ri`wdi` ta`minleydi. Sol sebep, muzi`kali`q iskusstvosi` ha`m ma`deniyati` ta`limin` jan`a mazmuni` jas awlatti` milliy muzi`kali`q miyrasi`mi`zg`a iye ete alatu`g`i`n, uli`wmainsanli`q muzi`ka bayli`g`i`n tu`sine alatu`g`i`n ma`deniyatli` insan yetip u`lkeytiwdi ko`zde tutadi`. Bunda woqi`wshi`larg`a muzi`kali`q iskusstvani` putkil estetikasi` menen u`yreniwleri, wolarda uli`wmali`q muzi`ka isleri: muzi`kani` tu`siniw, jeke ham ja`ma`a` boli`p qosi`q ayti`w, ayaq woyi`n woynaw ha`m doretiwshilik ko`nlikpelerin qa`liplestiriw tiykg`i` maqset boli`p yesaplanadi`.

Sonday-aq, woqi`wshi`lardi`n` muzi`kali`q talanti`n rawajlandi`ri`w, muzi`ka iskusstvosi`na miyir ha`m ha`wesdi asi`ri`w,

muzi'ka iskusstvosi'na qi'zi'g'i'wshi' woqi'wshi'lardi'n` talanti'n rawajlandi'ri'w ushi'n zarur shart-sharayi'tlar jarati'p beriw, wolardi'n` ko`rkemliligine iye yetiw muzi'kali'q ta`lim-tarbiyani'n` tiykari'n quraydi'. Soni'n`day, woqi'wshi'lar du`n`ya xali'qlari'ni'n` ulli' shi'g`armalari' menen tani'sti'radi'.²

Muzi'ka sabag`i' mekteplerde jeti ji'l dawam yetedi. Usi' waqi't dawami'nda sabaqlar pedagogikani'n` didaktikali'q teoriyasi' ha`m prinsipleri tiykari'nda du`ziledi. Usi' prinsipler mug`allimi ha`m woqi'ti'wshi' ta`repien islenetu`g`i'n barshe ta`lim tiykarlari' – sabaq mazmuni', metodlari' ha`m sabaqti'n` du`zilisindagi tiykarg`i' talaplar ha`m woni'n` jollari'n belgilep beredi.

Muzi'ka ma`deniyati' sabaqlari'ni'n` didaktikali'q prinsipleri bes turden turadi'.

1. Muzi'ka ma`deniyati' ta`lim ha`m ta`rbiyasi'nda sistemali'li'q, ilimiylik ha`m dawam yetiwshilik prinsipleri.
2. Sabaqta woqi'wshi'lardi'n` sapali' ha`m aktivlik maqseti.
3. Muzi'ka ma`deniyati' sabaqlari'nda ko`rgizbelilik maqseti.
4. Woqi'w materiali'ni'n` balalar bilim ha`m ko`nlikpelerine sayli'g`i' prinsipleri.
5. Muzi'ka sabag`i'nda bilim ha`m ta`jiriybelerin bekkemligi

Usi' prinsipler tiykari'nda woqi'w materiallari'n qollaw, muzi'ka sabag`i'n mazmuni'n ha`m de rejesin du`ziw processi'nde qollani'ladi'.

Bul ayti'p wo`tilgen uli'wma didaktikani'n` prinsipleri, maqsetler bir-biri menen qatnasta boli'p, muzi'ka ma`deniyati' sabag`i' Ma`mleketlik ta`lim standartlari' talaplari'na say, milliy

² Musiqa o`qitish metodikasi. 2009-T.

wo`zgesheliklerdi yesapqa alg`an jag`dayda, baylani`sti` dawam yetiwshiligin tiykar yetip jag`dayda, baylani`sti` dawam yetiwshiligin tiykar yetip muzi`ka ta`rbiyasi` tu`raqli`li`g`i`n ta`minleydi.

Muzi`ka ta`limi ha`m ta`rbiyasi`nda ha`mme principiari ha`r bir sabaqta wo`zinin` formasi` ha`m mazmuni` menen ilimiy tiykarda payda boli`wi` ha`m qaliplesiwi kerek. Muzi`ka tuwrali` bilimlar aylani`si`, muzi`ka ta`limi ha`m ta`rbiyasi`ni`n` tiykarg`i` jetiskenligin ta`minlewshi baza boli`p yesaplanadi`. Wonda insan jaratqan muzi`kag`a tiyisli qa`g`iydalar, juwmaqlar, birlesken muzi`kali`q ta`jiriybeler wo`z worni`n tapqan. Wolardi` wo`zlestiriw, muzi`ka a`meliyati` joli`nda bilim ha`m ko`nlikpeler payda etiw maqsetke muapi`q.

Sabaq processi`nda woqi`w materiallari`n balalardi`n` bilim ha`m ta`jiriybesine sayli`g`i`, balalar dawi`si`ni`n` rawajlandi`ri`w qa`g`i`ydalari`na sayli`g`i`, balalar dawi`si`ni`n` rawajlandi`ri`w qa`g`i`ydalari`n yesapqa ali`w nota qa`g`i`ydalari`n tuwri` u`yreniw, shi`g`armalardi` balalardi`n` woylaw qa`biliyetine say si`pati`nda dodalaw sabaqti`n` ilimiylik principiari quraydi`.

Bul ilimiylik principi maqsetin sistemali` principisiz a`melge asi`ri`p bolmaydi`. Sabaqti`n` ha`mme woqi`w isleri ha`m de keyingi sabaqlardi`n` wo`z-ara baylani`si` sistemali`li`q principin tiykari`n quraydi`, yag`ni`y wo`tilip ati`rg`an sabaq kelesi sabaqqa mumkinshilik jasaydi`. Qosi`q ayti`w ha`m nama ti`n`law ushi`n shi`g`armalar bilim ha`m ta`jiriybeler toplani`p a`piwayi`dan quramali`li`qqa belgisizden belgilige qaray wo`zlestirip bari`w principiari belgili tartipke say balka, sistemali`li`qqa kiredi.

Sabaqti'n` ha`r bir jumi'slari' wo`z gezeginde, ha`r bir sabaqti'n` a`piwayi' dawami' boli'p, pedagogikali'q maqsetlerdi a`melge asi'ri'li'p bari'li'wi' dawam yetiwshilik dep ayti'ladi'.

Sabaqta woqi'wshi'lardi'n` sapali'q ha`m aktivligi, principi jetekshi didaktikali'q principiherinen sanaladi'.

Sebebi bilimdi wo`zlestiriw woqi'wshi'lardi'n` aqi'lli'li'g'i'na tiykar bolg`an biliw processi'ne baylani'sli'.

Muzi'ka tu`sinihi kisi wo`zinin` wo`mirlik turmi's ta`jiriybesin bayi'ti'wdi', real ha`diyseni sezip biliw, pikir ju`rgizip qa`biliyetin wo`stiredi. Buni'n` ushi'n uzaq rawajlani'w processi'n talap yetedi. Buni'n` ushi'n, balani'n` woqi'w materiallari'n sanali' si'pati'nda bilip, wo`zlestiriliwi processi'n, aktivligin payda yetiw kerek. Belgili muzi'ka shi'g`armasi'n ayti'p yamasa ti'n`lap wo`zlestiriw ha`m wol muzi'kadan estetikali'kq ruwxlandi'ri'w, tu`sine biliwi, balani'n` yen` da`stlep di'qqati'n asi'ri'w, wonda qi'zi'g'i'w woyati'w, sanali'li'q ha`m de aktivlikti payda yetedi.

Muzi'kani' di'qqat menen tu`siniw wo`z nawbetinde ko`rkem nama ha`m yeslew qa`biliyetindegi jaqsi' processti' talap yetedi. Muzi'ka sabag`i'nda di'qqatli' ha`m aktiv qatnasi'w, a`sirese vokal xor ta`ma'deniyati'n jiriybelerin qa`liplestiriwi ushi'n za`ru`r.

Xor boli'p qosi'q ayti'w, muzi'ka ti'n`law, muzi'ka sawati' wolardi' u`yreniwde de di'qqat ha`m aktivlik muzi'kani' teoriyali'q ha`m de a`meliy ta`replerin tuwri' wo`zlestiriw an`satlasti'radi'.

Muzi'ka ma`deniyati' woqi'w pa`ninin` mazmuni'nda bolg`an minimal talaplar teoriyali'q ha`m a`meliy islerjiynag`i'nan qurali'p, wolar to`mendegi temalarda:

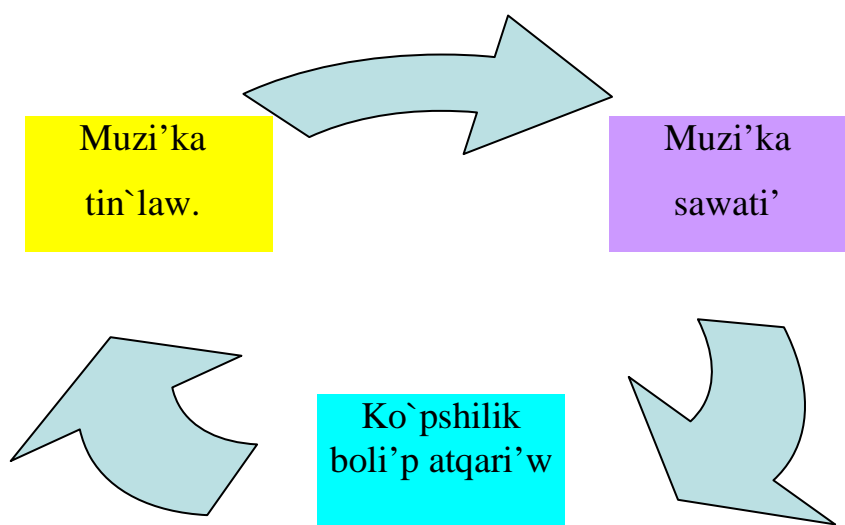
Baslawshi' muzi'ka sawati', muzi'kali'q shi'g`armalar do`retpeleri miynet, muzi'ka atqari'wshi'li'g'i', xor, ansambl,

kompozitorlar ha`m wolardi'n` do`retpeleri ha`mde o`zbek ha`m qaraqalpaq xali'q saz a`sbaplari'ni' biliw, baslawi'sh muzi'kali'q atama ha`m so`zlikler, muzi'ka janrlari', temalar tiykari'nda milliy muzi'ka ma`deniyati'mi'zdi' wo`zlestiriwdi ko`zde tutadi'.

Bul temalar sabaq processi'nde to`mendegi woqi'w waqi'ti'nda teoriyali'q ha`m a`meliy sabaqlar arqali' atqaradi'.

Sabaq processi'nda formalarg`a iye boli'wi' tiyis. Muzi'ka pa`ninin` formasi' u`sh ha`m to`rt tiykarg`i' jumi's tu`rinen turadi': Muzi'ka tin`law, ko`pshilik boli'p atqari'w, muzi'ka sawati', muzi'ka do`retiwshiligi.

Worta klasslarda muzi'ka sabag`i' u`sh tiykarg`i' bari'si'nda du`ziledi.

Baslawi'sh klasslarda bolsa sabaq bari'si' beske bo`linedi:

1. Muzi'ka tin`law.
2. Xor, ko`pshilik boli'p atqari'w.
3. Muzi'ka sawati'
4. Muzi'ka a`sbapi'na qosi'li'wi'.
5. Ritmikali'q xareketler islewden turadi'.

Muzi'ka ti'n`law ta`lim mazmuni'ni'n` tiykari'n quraydi'. Nama ha`m qosi'qlardi' atqari'w, ti'n`law processi' arqali' u`yreniw menen birge, muzi'kali'q ritmik xa`reketler, do`retiwshilik islerin ha`r ta`repleme u`yreniw ha`m wo`zlestiriw, muzi'ka tu`siniklerin tu`sinip ali'w mumkinshiliklerin beredi. Qaraqalpaq, o`zbek xali'q muzi'kasi', woni'n` kompozitorlari'n muzi'kali'q shi'g`armalari'nan u`lgiler ti'n`lanadi'. Bul processti' a`melge asi'ri'wda woqi'wshilarda muzi'kag'a miyir muhabbat oyati'p, woni' xurmet yettiriw kerek.

Ko`pshilik bo`li'p atqari'w isleri woqi'wshi'lardi'n` muzi'kali'q qa`bilietin ha`m de atqari'w ko`nlikpelerin rawajlandi'ri'w ushi'n za`rur. Klassda ja`ma`a` bo`li'p atqari'w, wonda ansambldin` boli'wi', bir-birin yesitiw tu`siniledi. Yesitiw arqali' wolarda sestina, i`rgaqlardi'n sixirli wozgesheliklerinen xabardar boladi'.

Muzi'ka sawati' woqi'wshi' sabaqqa bolg`an qi'zi'g`i'wi'n ku`n sayi'n asi'ri'p, pa`nge bolg`an miyir ha`m muxabbati'n wo`stiredi. Muzi'kani' sol menen tu`sinedi. Muzi'kani'n` tu`siniwshi' gilitin tabadi'.

Muzi'ka do`retiwshiligi saqti'n` qi'zi'qli' bo`li'wi' ushi'n muzi'ka do`retiwshi'lik isleri qollani'ladi', ba`rshe joqari'da ayti'li'p wo`tilgen muzi'ka jumi's tu`rleri

Qosi'q ayti'w menen birge, wolardi' ko`birek pikir bildiriwge, analizlew ha`m a`meliy islerge ko`birek u`ndew tuwri', a`dalatli' bahalaw kerek boladi'. Solay yetip, muzi'ka ma`deniyati' sabaqlari', jan`a da`stu`r tiykari'nda rejelestirip, woqi'wshi'lardi' milliy muzi'kali'q da`stu`rlerimizge miyir ha`m qi'zi'g`i'w sezimlerin woyati'wi' kerek.

Ji'l temalari' mazmuni'nda ham de sabaqti'n` bir-biri menen baylani'sli'g`i'n ta`minlewimiz ta`lim-ta`rbiya islerini a`melge asi'ri'wda en` qulay ha`m na`tiyjeli formalari' boli'p sanaladi'.

Ja`mietimizdin` tu`rli jerlerinde boli'p ati'rg`an siyasiy – ekonomikalı'q social bilislendiriwdegi wo`zgerisler ba`rshe predmetler qatari'nda muzi'ka pa`nin mazmunli' ha`m metodlari'n da jan`a zamanagoy talaplar qoyi'li'p ati'r.

- Sabaqta ta`lim didaktikalı'q ta`rbiya rawajlani'wi'ni'n` maqsetlerin biliw ha`m wolardi' a`melge asi'ri'w;

- Sabaqta ta`limdi aktiv usi'l ha`m metodlardan paydalani'w;

- Sabaq processi'nda xali'q pedagogikasi' da`stu`rlerin, dun`ya pedagogikasi', psixologiyasi', iskusstvosı'nan ulli' a`wlatlari'mi'z u`gitnasiyxatlari'n bibaha hadi slerinen unamli' paydalani'p ali'p bari'w maqsetke muwapi'q.

Sebebi sabaq bari'si' negizinde baslawi'sh klass wo`qi'wshi'lari'nda yen` da`slep, muzi'kag`a aktiv qi'zi'g`i'w, muzi'ka sezimlerin payda yetiw ha`m kerekli muzi'ka ta`jiriybelerdi payda etiw tiykarg`i' wazi'ypa yetip qoyi'ladi'.

Bul jastag`i' balalarda di'qqat itibari' sayaz, ko`birek xa`rekechen`, woyi'nshi'l boladi'lar. Muzi'ka sabag`i'nda woqi'wshi'lardi' kuwnaq nama ha`m de qosı'qlardi' ti'n`law, aytti'ri'w, woni'n` xa`reketlerin islew ha`m de shertip qi'zi'g`i'wshi'li'g`i'n artti'radi'. Wog`an bolsa sabaqtan muzi'ka woqi'ti'w tu`rlerinin` maqsetke muapi'q almasi'p tu`ri'wi' qol keledi.

Soni'n` menen birge muzi'ka tuwrali' jan`a tu`sinikler payda boli'p, muzi'kani' sapali' u`yreniwge qi'zi'g`i'wi' ku`sheydi.

Buni'n` na`tiyjesinde qosı'q ayti'wda ha`m basqa a`meliy islerdi islewde aktivlik, obrazli' siyaqli' wo`zgesheliklerdi ani'q ko`rinip

baradi'. Sabaqti'n` kalendar – tematikali'q rejesi, da`stu`r tiykari'nda muzi'ka isleri formasi'na qarap du`zilse de sabaq ha`mme waqi't da da`wi'slardi' sazlawdan, muzi'ka ti'n`lawdan baslani'wi' sha`rt emes. Yag`ni'y sabaqti'n` du`zilisi, formasi' wo`zgermes temali' dizimde emes, balki temali' rejedegi shi'g`armalardi' wo`zlestiriw ushi'n muzi'ka islerin qaysi' birinen baslap, qaysi' tu`rinen tamam bolsa da, balalardi' muzi'kag`a ha`m sabaq mazmuni'na ko`birek qi'zi'qti'ra ali'w ha`m pedagogikali'q maqsetine na`tiyjeli yerisiw mumkinshiligi kerek. Demek, sabaqta qollani'latu`g`i'n ha`r bir muzi'kali'q islerdin` tu`ri sabaqti'n` ayri'lmas bir bo`legi boli'p woni'n` pedagogikali'q maqsetke qarati'li'wi' kerek. Na`tiyjede balalarda muzi'kali'q ta`rbiya menen qa`liplesip, muzi'ka iskusstvo si'pati'nda estetik ta`repten sanali' obrazlani'wi' ko`zde tu`ti'ladi'.

Soni'n` menen birge yen` da`stlep muzi'ka woqi'wshi'lar ta`rbiyasi'nda milliy sezimlikke itibar beriliwi, pa`nnin` toli'q u'yreniliwine, shi'g`arma mazmuni'n tuwri' tu`siniw ali'wg`a itibar beriliwi kerek.

Jan`a a`wlatti' ta`rbiyalaw da`wami'nda zarur bolg`an kadrlar ushi'n ja`miyetli sho`lkemlerde wo`z wazi'ypalari'n ko`rsetip berilgen mine usi'nday wazi'ypalardan biri shi'g`arma mazmuni'n tu`siniw, ideyalogiyalari'n ha`m atqari'w jollari'n tu`siniwden turadi'.

Woqi'ti'wshshni'n` ruwxı'y jetiskenligi wog`ada quramali' ma`sele boli'p woqi'ti'wshi'ni'n` bilimi, ka`siplik sheberligi, ta`jiriybesi uli'wmalasqan jag`dayda wo`zinin` woylaw pikirlew qa`biliyetin, do`retiw mumkinshiliklerin iske asi'ri'wdi' talap etedi.

Solay yetip tarbiyashi' wo`zinde ruwxı'y sezimdi qa`liplestirip, wo`zi jiynag`an bilimin, ma`deniyati'n ta`rbiyasi'n balalarg`a sin`diredi.

Muzi'ka arqali' tarbiya tapqan adam xesh kashan jamanli'q joli'nan atlamaydi'. Sonli'qtan yen` da'stlep muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` wo'zi ruwx'i'y du'n`yasi' bay, ta'jiriybeli kadr, ta'rbiyali' boli'wi' kerek ha'm de wo'z do'retiwshiligin dawam ettire wo'ti'ri'p tarbiyalani'wshi'lardi' bilimli, tarbiyali' boli'p jetilistiriwde ja`rdem beriwi ja`miyet ushi'n u'lken jetimkenlik boladi'.Muzi'ka mug`allimi wo'zi u`yretip ati'rg`an shi'g`armasi'n teren` ha'm mazmunli' yetip balalarg`a jetkere biliwi, tuwri' ha'm tez jetip bari'wshi' interaktiv metodlardan paydalani'wi' woni'n` ta'jiriybe ha'm ko`nlikpelerine, bilimine baylani'sli'.

Woqi'ti'wshi' wo'z u`stinde mu`dami' ti'nbay izleniwi kerek. Muzi'ka ma`deniyati'n sheksiz bayli'qlari'n keleshekke ajayi'p yetip jetkeriw, sol tiykarda balalardi' tarbiyalap bari'w, woz gezeginde muzi'ka woqi'ti'wshi'si'n ti'ni'msi'z xa`reketine baylani'sli' boli'p keleshek aldi'nda turg`an balalardi' ta'rbiyasi'n, muzika ma'deniyati'na ko'z qarasti qa`liplestiredi.

I.2. Ta`lim processi`nda muzi`ka ta`limin woqi`wshi`lar ta`rbiyasi`ndag`i` a`hmiyeti

G`a`rezsiz ma`mleketimizde milliy ma`deniyati`mi`zdi` wo`zine say tiylew worta ta`lim mekteplerinde jaslardi` ko`rkem jaqan tarbiyalaw, kamal tapti`ri`w ha`m de ha`zirgi ku`nde pedagoglardi`n` jumi`slari`nda aktual ma`selelerden boli`p tabi`ladi`. Buni`n` ushi`n butin respublikami`z ta`lim ha`m de basqa tarawlar boyi`nsha imkaniyatlar ha`m mumkinshilikler yesigin ashi`p qoyi`li`pti`.

Muzi`ka iskusstvosini`n` usi` imkaniyatlari` jan`a awlattı tarbiyalawda, wolardi`n` kamal tabi`wi`na wo`zine ta`n bitakrar ja`rdemshi boli`p xi`zmet etedi.

Muzi`ka ta`liminde ma`mleketlik ta`lim standartlari` tiykari`nda jan`a ta`lim mazmuni` woqi`wshi`lardı`n` muzi`kali`q bilimi ha`m ta`jiriybesi menen birge wolarda ko`z sali`w, yeslewdi, bekkemlew, obrazdi` tu`sinip ali`w, do`retiwshilik, isbilermenlik ha`m de kishi biznes is-xa`reketlerin qa`liplestirip bari`wdi` ta`minleydi.

Muzi`ka sabaqlari` woqi`wshi`lardı` a`deplilik, estetikali`q ta`rbiyasi`na na`tijeli ha`m de si`patli` ta`sir ko`rsetedi. Wolardag`i` go`zalli`qqa bolg`an sezimlerde wo`stiredi, muzi`kag`a miyir, qi`zi`g`i`w ularadi`.

Wolarda muzi`kag`a, ma`deniyatqa miyir muxabbat sezimleri qa`liplesip baradi`.

Bunda balalar muzi`ka iskusstvosini`n` putkil estetikasi` menen u`yreniwleri, muzi`kani` tu`siniw, jeke ha`m ja`ma`a` boli`p qosi`q ayti`w ha`m de ayaq woyi`n woynaw do`retiwshi`li`k ta`jiriybelerin qa`liplestiriw, muzi`ka ta`rbiyasi`n tiykarg`i` maqseti esaplanadi`.

Sunday-aq, woqi'wshi'lar talanti'n rawajlandi'ri'w ushi'n kerekli imkaniyatlar jarati'p beriw hi'm wolardi'n ko'rkem xa'jetlerin shi'g'ari'w muzi'ka ta'limi-ta'rbiyasi'n wazi'ypasi'n quraydi'.

Muzi'kani' ti'n'lap tu'siniwdi ha'm muzi'kani' jazi'w ha'm atqari'w siyaqli' muzi'qa iskusstvosini'ndagi' tiykarg'i' jumi's turi dep yesaplaw mumkin. Sunday-aq, ti'n'lawshi'si'z muzi'ka iskusstvosini' wo'z ma'nisin jog'altadi' ha'm jasawdan toqtaydi'. Muzi'ka ti'n'law ha'm woni' tusiniw muzi'ka jumi'si'ni'n balali'qtan sin'dirip ha'm ta'rbiyalap baratu'g'i'n turi. Ayti'wlari'nsha, muzi'kani' ba'rshe yesitedi, biraq woni' ha'mme de birdey ti'n'lap tu'sine almaydi'.

Muzi'kani'n ti'n'law processi'nda tu'siniw da'rejesi ti'n'lawshi'ni'n uli'wmali'q ma'deniyati' ha'm muzi'kali'q tayarli'qlar da'rejesine baylani'sli', wog'an tuwri' proporcional. Muzi'kali'q shi'g'armani' toli'q ha'm teren' tu'sine ali'ni'wi', sonday-aq, kompozitor ha'm atqari'wshi' sheberliginen de derek beredi. A'ne sol siyaqli' turde ti'n'law processi' ti'n'lawshi'ni'n ta'rbiyasi', individual qa'blietleri ha'm tayargershiligi menen ajralmas jag'day dep juwmaq shi'g'ari'w mumkin.

Tarixdan bilemiz, ko'plegen belgili muzi'kantlar ustazlari' aldi'nda wo'zlerini qarzdar dep bilediler. Kasip ta'jiriybesi rawajlani'p, bayi'p, toli'g'i' menen awlattan-awlatqa wo'tip kelgen. Shi'g'i'sta ken' tarqalg'an «ustaz-shakirt» mektebi buni'n mi'sali'.

Muzi'ka tariyxshi'lari', kritikleri', teoretikleri', propogandashi'lari', muzi'qa ag'arti'wshi'li'g'i' menen shug'illani'p ati'rg'an qa'niygeler muzi'ka ha'qqi'ndag'i' pa'nlerdi u'yrenediler, dodalaydi'lar, bayi'tadi', rawajlandi'radi' ha'm de klub, dem ali'w

bag`lari`, dem ali`w uylari, radio, televidenie, gazeta g`alaba qurallari` ha`m basqa jerlerde uli`wmali`q wori`nlarda ma`deniy – ag`arti`w jumi`slari`n ali`p baradi`lar.

Muzi`kali`q bilim, muzi`kali`q sazlardi` islew, ta`mirlew, sazlaw, muzi`ka jazi`w ha`m yesitiw qurallari` menen bolatu`g`i`n ko`nlikpelerden muzi`kali`q spektakllar, koncertler, teleko`rsetiw ha`m radioesittiriwler postanovkasi` ha`m rejissurasi`nnan xabardar boli`wi` kerek.

Salamatlasti`ri`w maqsetinde paydalani`lg`an muzi`ka psixoterapiyasi`nda u`yreniledi. Buni`n` ushi`n ti`n`law ha`m do`retiliwge molshellengen muzi`ka usi`ni`ladi`.

Ibn Sino izertlewlerine qaray muzi`ka inson salamatli`g`i`, emocional jag`dayi`na ta`sir etiw mumkinshiligi, muzi`kani` ti`n`law ha`m atqari`w processi`ndag`i` teren` muzi`kali`q keshinmelernin` jaqsi` ta`siri-medicinada da muzi`kada-da ilimiy izleniwler ali`p bari`w ushi`n kerekli tiykar.

Insanni`n` muzi`ka arqali` emocional ta`sir etiwinde muzi`kani`n` formasi`, janri`, namasi`, ritmi, ladi`, tembri, dinamikasi` ha`m basqalardi`) seze ali`w qa`bliyetine baylani`sli`.

Muzi`ka ma`deniy turmisimizda ken` wori`n alg`an insan kamalati`ni`n` rawajlani`wi`nda u`lken a`hmiyet ali`p baratug`i`n iskusstvoni`n` ta`rbiyasi`ni`n` tiykgarg`i` ha`m teren` boleklerinin` biri boli`p, ati`raptag`i` go`zzal na`rselerdi tuwri` tu`siniwge ha`m qa`dirlewge u`yretedi.

Muzika insanni joqari` estetik pikir menen qurallandi`radi` ha`m ruwxı`y du`n`yag`a ko`z qarasi`n qa`liplestiredi.

Muzi`ka insan wo`mirine, woni`n` sezimlerine ku`shli ta`sir ko`rsetiwshi mumkinshiliklerine iye boli`p woqi`wshi`lardi` estetik

dun`yasi`na ali`p kiriwshi a`deplilik ha`m ideyalogiyali`q, bilimlilik ta`repinen ta`rbiyalawdi`n` kerekli ha`m zarur qurali`.

Milliy ma`deniyatimizdin` babalari` Abu Nasi`r Farabiy «Bul pa`n denenin` sawli`g`i` ushi`n paydali`di`r» degen pikirlerin ayti`p wo`tken yedi , Shayx Sa`diy da «Muzi`ka Adam ruwx`ni`n` joldasi`di`r» dep muzi`kani`n` insang`a tez ha`m jaqsi` ta`sir yetetu`g`i`nli`gi`n ayti`p woni`n` emocianal sezimin aktiv rawajlandi`ri`wshi` qurali` sanaladi`.

Insan muzi`ka menen ana hayyiwsi arqali` tani`si`p, woni`n` wo`mir boyi` muzi`kadan quwani`sh tabadi` ha`m medet aladi`.

Muzi`ka insan ruwx`ni`n` aji`ralmas bir bolegi boli`p yesaplanadi`. Xali`qti`n` a`sirler da`wami`gda toplag`an bay ta`jiriybelerin, ja`mietlik siyasiy, filosofiyali`q, ilimiy, estetik bilimlerin ha`m de ruwx`y saw deneli, insan aqi`l woyi`ni`n` barli`q pa`ziyiletlerin wo`zinde ja`mlegen ha`m ta`jiriybe ju`da` teren` dani`shpanli`q penen bayanlaydi`. Muzi`ka ta`rbiyasi` da`stu`rlerden paydalani`p ulli` woyshi`llar Alisher Nawayi`, Abu Ali ibn Sino, Al-Farobiyalar wo`z miynetlerinin` bir bo`legin muzi`ka ma`deniyati`na bag`i`shlag`an «Kita pul musiqiy al-Kabir» -muzi`ka xaqqi`nda kitap, Kalom fi-l musiqiy – muzi`ka haqqi`ndag`i` sawbetler atamasi`ndag`i` miynetlerindegi ilmiyiligin ashqan ha`m adam ruwx`y jag`dayi`nda u`namli` si`patlar menen ta`sir jasaytu`g`i`nli`gi`n da`lilleghen.

«Yeger sen iskusstvoda`n quwani`sh sezimin almaqshi` bolsan`, ko`rkem ta`rbiyalang`an boli`wi`n` kerek» degen yedi ulli` dani`shpandi`mi`z Abu Nasr Farabiy. Estetikali`q ta`rbiyani`n` ishki bolegi bolg`an muzi`kali`q sana jas awlatti` ma`nawiy qa`liplestiriwdegi kerekli qural yekenligin muzi`ka woqi`ti`wshi`si` jaqsi` biliwi kerek. Woni`n` wai`ypasi` woqi`wshi`lardi`n`

qi'zi'g'i'wshi'li'g'i'nan kelip shi'g'i'p, ha'r bir sabaqta qandayda bir texnikali'q quraldan paydalani'p balag'a sabaq mazmuni'n jetkeriwden tu`radi'. Wol ha'r bir insanni'n` wo`mirinde muzi'ka ulken ta`rbiyali'q a`hmiyetke iye dep bilip, muzi'ka ilimi sol ma`niste paydali' boli'p, wol wo`z ten`sizligin insanlardi' ta`rtipke keltiredi. Kami'lli'qqa jetpegen minezdi jetkeredi, ilim denenin` salamatli'g'i'na paydali'. Muzi'kali'q ta`repten sawatli' bala sezimsiz, ideyalogiyasi'z, pa`stkeshlik, den`geselik siyaqli' illetlerden uzaqta boladi'. Wolar atrap aylani'sqa qaray itibarli', doslari', ustazlari', ata-analari'na qaray xurmettin` qa`liplesiwinde de muzi'ka sabag'i'n a`hmiyeti kushli. Sol sebepten, ha'r bir sabaqta woqi'wshi'larda muzi'kag'a ta`n qandayda bir malumat yamasa jan`ali'q, bilim berip jiberiwge xa`reket etedi.

Muzi'ka sabag'i' balalardi' a`deplilik jag'i'nan rawajlandi'ri'wda u`lken na`tiyjeli ta`sir ko`rsetedi. Sabaq wo`tiw muzi'ka ta`rbiyasi' diziminde jetekshi baza yesaplanadi'. Soni'n` ushi'n da muzi'ka sabag'i'n wo`tiw ushi'n woqi'ti'wshi' wo`zinin` muzi'kali'q ha`m teoriyali'q bilimlerin qa`liplestiriw kerek.

Muzi'ka insanni' qa`liplestiriwdegi kerekli wori'n iyelleydi, woni'n` sezimi ha`m fiziologiyasi'na aktiv ta`sir ko`rsetedi.

Worta ta`lim mekteplerinin` tiykarg'i' wazi'ypalari'nan biri, woqi'wshi'lardi' pikirlew ha`m woylawg'a u`yretiw.

Bul wazi'ypalardi' a`melge asi'ri'w muzi'ka sabag'i' jetekshi a`hmiyetke iye. Bunda woqi'ti'wshi' belgili bir muzi'ka shi'g`armasi' menen woqi'wshi'larg'a tani'sti'ri'p woni' wo`zi go`zzal yetip, woqi'wshi'lar di'qqati'n shi'g`armag'a qaratadi'. Wolardi'n` so`zlerdi tuwri' ayti'w ma`deniyati'n wo`stiriw, pikirlew qa`biliyetin, du`n`yag'a ko`z-qarasi'n ken`eytedi, emocional sezimlnerinede jaqsi' ta`sir etedi.

Muzi'ka sabaqlari'ni'n` mazmuni'na tek g`ana wo`zlestiriw yemes, balki balalar sanasi'n wazi'ypalarg`a mu`nasebetin rawajlandi'ri'w. Estetikali'q ma`deniyati'n payda yetiw ha`m basqa ishki sezimlerin qa`liplestiriw ko`zde tuti'ladi'. Woqi'wshi'ni'n` sabaqqa do`retiwshi si'pati'nda qatnasi'wi' u`lken a`hmiyetke iye ha`m de birneshe waziypalardi' wo`z aldi'na maqset yetip qoyadi'.

Muzi'ka tarbiyasi'nda jan`a metod ha`m de qurallar izlew-turmi's penen iskusstvo wortasi'ndag`i' baylani'sti' muzi'ka ma`deniyati'n mazmuni' ha`m ma`nisin ko`rsetip tu`sindiriw, maqsetti a`melge asi'ri'wda mug`allim jaqsi' tayarli'q yetiwi, wo`z betinshe ti`nbay islewi, yag`ni'y bilim ma`deniyati'n ilimiy a`debiyatlar, da`stu`rlar, ko`rkem a`debiyatlar, teatrlarg`a bari'p ruwx`iy ha`m bilim jag`i'nan sapasi'n wo`stiriw jollari'n qa`liplestirip bari'wi' kerek. Muzi'ka wo`tiletu`g`i'n klassti' ta`b penen jaqsi' sho`lkemlestiriw u`lken a`hmiyetke iye.

Ko`rgizbe qurallar, texnika a`sbaplari', saz a`sbaplari'nan paydalani'p, sabaq planlari'n, scenariylari'n du`zip jan`a texnologiyani' qollaw tiyis. Wolar muzika iskusstvog`a go`zalli'q sezimleri dep qarawg`a yerisiwdi ta'miyinlew kerek. Ha`m de muzi'ka sabaqlari'ni'n` ba`rshe tarmag`i'n maqseti ha`m mazmuni'n sabaqti' temalari'n ashi'p beriwi, turmi's penen baylani'sli' wo`tiwdi talap yetedi.

Muzi'ka sabag`i' basqa pa`nlerden wo`zinin` ko`rkemliliqi, qi'zi'qarli'li'g`i' ha`m balalarg`a ko`birek do`retiwshi quwani'shli', emocional sezimler ha`m obrazli' keshinmelerdi woyati'w menen aji'rali'p turadi'.

Soni'n` ushi'n de muzi'ka sabag`i' to`mendegi specificali'q wo`zgeshelikleri menen basqa sabaqlardan pari'q etedi:

1. Muzi'ka teoriyasi' ha'm atqari'wshi'li'g'i'na qarap ha'r qi'yli' bo'limler: Vokal xor sho'lkemleri muzi'ka sawati', muzi'ka ti'n'law, balalar saz a'sbapi'nda shertiw, ritmikali'q xareketler islew , ayaq woyi'n woynaw elementlerinen tu`radi'.

2. Muzi'ka basqa iskusstvo tu`rlerinen tu`sindiretu`g'i'n, yag`ni'y tu`sindiriwshi tili menen aji'rali'p turadi'. Yeger ko`rkem a`debiyat so`z menen tu`sindirise, suwretlew wo`neri ren`ler menen, muzi'ka bolsa wo`z dawislari'nda ko`terilgen nama i'rg`aqlari' ja`rdeminde gewdelenedi. Joqari'dag`i' iskusstvo tu`rlerin ko`riw ha'm yesitiw arqali' tu`sinsek, muzi'kani' tek di'qqat penen ti'n`lap g`ana tu`sinemiz.

3. Muzi'ka woni'n` waqi't wo`lshemi menen baylani'sqan iskusstvo tu`ri. Soni'n` ushi'n waqi't wo`lshemi menen baylani'sqan iskusstvo tu`ri. Soni'n` ushi'n atqari'latu`g'i'n muzi'ka iempine sazlani'p, woni'n` ha'r bir elementin di'qqat penen ti'n`lamasan`, shi'g`armani' jaqsi' tu`sine almaymi'z. Klassikali'q shi'g`armani' qaytalap ti'n`lag`anda woni'n` jan`adan jan`a ko`rkemlin sezemiz.

4. Muzi'ka balalarg`a aktiv emocional ta`sir ko`rsetip, adamda tu`rli sezimler woyatadi'. Jaqsi' mazmunli' muzi'ka sabag`i'nan balalar ko`rkem ruwxı'y dem aladi'.

Demek, muzi'ka sabag`i' wo`zinin` aktiv psixologiyali'q ta`siri menen basqa pa`nlerden aji'rali'p tu`radi'.

Sunday-aq, muzi'ka basqa pa`nler menen baylani'sli'. Suwretlew`neri, adebiyat, ana tili, matematika, tariyx, pedagogika, psixologiya, vokal, ritmika ha'm tag`i' basqa. Bular muzi'ka ma`deniyati' sabag`i'n wo`mir, turmi's penen baylani'sti'ri'wg`a mazmunli', qi'zi'qli', si'patli' yetip sabaq wo`tiwge ja`rdem beredi, a`sirese ha`zirgi zamanagoy pedagogikali'q texnologiyalardi'

qollog`anda, muzi`ka sabag`i` wo`zinin` aralas sabaq tipii bolg`anli`g`i`nda basqa pa`nlerden aji`rali`p tu`radi`.

Muzi`ka mazmuni`n sabaq processinde qosi`qti` wo`mir menen baylani`sti`ri`wda balalardi`n` alg`an ta`jiriybeleri ha`m wo`zgesheliklerin bayi`ti`p bari`li`wi` tiykari`nda muzi`kani`n` yen` a`piwayi` ni`zamli`li`qlari` tuwrali` bilim aylani`si`n ken`eytirip bari`ladi`.

Muzi`ka mazmuni`ndag`i` salmaqli`li`q woqi`wshi`lardi` muzi`ka iskusstvosi`n putkil estetika penen u`yretiwlerine muzi`kani` tu`siniwge, do`retiwshi`li`kke mumkinshilik jarati`li`p wolar yerkin ta`lim-ta`rbiya menen keleshekde wo`z worni`n kamali`n tabadi`.

Wolardi`n` toli`q bilim ha`m ta`rbiya ali`wi`nda to`mendegi islerni de a`melge asi`ri`wg`a boladi`:

-Sabaqta ta`lim ta`rbiyali`q islerdi, didaktikali`q rawajlandi`ri`wshi` maqsetlerdi a`melge asi`ri`w;

-Sabaqta ta`limdin` unamli` metodi` ha`m metodikasi`nan paydalani`w;

-Sabaq processi`nda xalq pedagogikasi`ndan, milliy da`stu`rlerden paydalani`w.

Sabaqti` na`tijesin ja`nede asi`ri`w ushi`n pedagogikali`q, psixologiyali`q mumkinshiligine baylani`sli`. Bular:

1. Sabaqli`qlar, qollanbalar, da`stu`r, didaktikali`q ha`m metodikali`q ko`rgizbe qurallar ha`m texnikali`q a`sbaplardan paydalani`w
2. Klassta jaqsi` psixologiyali`q mumkinshiliktin` boli`wi`.
3. Woqi`wshi`lar ha`m mug`allim arasi`nda wo`z-ara mu`na`sebet boli`wi` kerek.

Usi' pedagogikali'q sha`rt-sha`rayi'tlardan, mumkinshiliklerden paydalani'lsa, sabaqti' yamasa muzi'kali'q ta`rbiya islerini tuwri' sho`lkemlestirilse, sabaq si'patli' ha`m na`tiyjeli boli'wi' mumkin.

Ta`lim – ta`rbiya V.Suxomlinskiy aytqani'nday puqarani' ta`rbiyalap u`lkeytiw yen` jaqsi' iskusstvo shi'g`armal'si'ni'n` jarati'w menen bir dep aytadi'. Dun`ya juzi pedagogika pa`ni asirler dawami'nda balalardi' joqari' ma`rtebeli yetip jetistiriwde ha`r qiyli' xoshametlew ha`m jazalaw sharalari' bar. Wo`mirdin` negizin tiykari'nan balalarg`a miyir- muxabbat u`lesiwden turadi'.

Balali'q-insan wo`mirinin` na`zik dawri, balali'q keleshek turmi'sqa tayarli'q wemes, balki shi'n yerkin, wo`zine say ta`kirarlanmas dawir. Sonday yeken balalardi' yerteden ta`rbiyalap, bilim berip, wolardi' keleshekke bag`darlab jiberiwde woqi'ti'wshi' ulken rol woynaydi'.

Woqi'wshi'lar ha`r qi'yli' minez xuli'qqa iye bolg`anli'qtan wolardi' muzi'kali'q ta`rbiyasi'n turli formalarda a`melge asi'ri'ladi'. Tarti'nshaq balalardi' ko`pshilik penen qosi'q aytti'ri'p, ja`maage u`yretiliwi kerek. Shaqqan, talantli' balalarg`a ja`nede quramali'raq jeke qosi'qlar berip, wolardi' qollap quwatlaymi'z. Sonli'qtan wolardi'n` muzi'ka ta`limine jaqi'nan qatnasi'p qi'zi'g`i'wshi'li'g`i' asi'p baradi'.

Sonday-aq woqi'wshi'larg`a muzi'kali'q ta`lim ta`rbiya beriwde sabaqtan ti's muzi'ka ta`rbiya islerinde de woqi'wshi'lardi' xarakterinen, talanti'nan kelip shi'g`i'p wolardi' do`gerek jumi'slari'na shaqi'rami'z. Bul bolsa balalardi'n` psixologiyali'q wo`zgesheliklerin yesapqa ali'p wolarda motiv payda yetip bir ta`rbiya metodi'n tan`lap ali'wi'na baylani'sli'. Bunday ilajlardi'n`

a`melge asi`wi` muzi`ka woqi`ti`wshi`si`ni`n` bas maqset ha`m wazi`ypalari`na kiredi.

Ta`rbiyani` balalarg`a tezirek ha`m teren`rek sin`ip bari`wi` ushi`n ha`mme pa`nler xizmet yetiwi belgili, biraq muzi`ka ta`rbiyasi` balalarg`a emocional ta`sir ko`rsetedi ha`m balalar muzi`kani` tezirek qabi`l etedi.

Muzi`ka wolardi` aqi`lli`li`q, a`deplilik rawajlani`wi`nda ulken ta`sir ko`rsetip, insan sanasi`ni` qa`liplestiriwge u`lken a`hmiyetke iye, woni`n` psixologiyali`q, fiziologiyali`q sezimlerine jaqsi` ta`sir ko`rsetedi.

Ata-analar jas bobeklik da`wirinen muzi`ka(jay temptegi)lerdi` yesittirip, woynati`p bari`w u`lken balalarg`a qarag`anda tezirek rawajlanadi`.

Kishi jastag`i` balalarda da muzi`ka kerekli a`hmiyetke bay boli`p wonda ritmikali`q woyi`nlar, tabiat menen baylani`stag`i` dawis` yamasa muzi`kalar jaran`li`, ma`selen jawi`n dawis`i`, ag`ar suw yamasa qong`i`raw dawis`i`ni` ani`qlaw wolarda umit, qi`zi`g`i`w, tabiatqa miyir sezimleri qa`liplesip baradi`.

Worta bilimlendiriw mekteplerinin` tiykarg`i` waziypalari`nan biri woqi`wshi`lardi` pikirlew ha`mde woylaw, pikir jurgiziwge u`yretiw. Bul wa`ziypani` a`melge asi`ri`wda muzi`ka sabag`i` u`lken a`hmiyetke iye.

Bul processda woqi`ti`wshi` balalardi` belgili bir muzi`ka shi`g`armasi` menen tani`sti`radi`, wo`zi atqari`p woqi`wshi`lardi`n` di`qqati`ni` tartadi`. Bul process balalardi`n` so`ylew ma`deniyati`n, pikirlewini ken`eytedi, sezimlerine u`namli` ta`sir ko`rsetedi.

Sabaq mazmuni'ni'n` tiykarg`i' wa`ziypasi' woqi'wshi'lardi'n` sanasi'ni' waqiya xa`diselerge mu`na`sebetini payda etiw ha`m ishki sezimlerini qa`liplestiriwden turadi'.

Woqi'ti'wshi' bul sabaqqa miyir menen jantasi'p, wo`z aldi'na jobalasti'ri'lg`an maqset qoyadi'.

Woqi'ti'wshi' muzi'ka ta`rbiyasi'nda jan`a usi'l, ja`rdemshi qurallar izlewi, turmi'si'miz ha`mde iskusstvo arasi'ndag`i' birikpeni muzi'ka ma`deniyatinin` mag`na-mazmuni'n ko`rsetip beriwi, ani'q dalil ha`m tariyx'i'y xa`diyseler izbe-izliginen paydalani'w maqsetine iye boladi'.

Maqsetti a`melge asi'ri'wda woqi'ti'wshi' jeke, ti'nbay, tayarli'q ko`riwi, izleniwi ma`deniyat wori'nlari'nan, radio-televidenie yesittiriwleri, ko`rsetiwlerinen, muzi'ka salt-da`stu`rlerinen xabar taba ali'p wolardan mag`na-mazmun wo`zine qa`bi'l yetip, bilimli, ruwx'i'y jetiskenligin asi'ri'p, qa`liplestirip bari'wi' zarur.

Muzi'ka sabag`i' basqa pa`nlerden wo`zinin` estetikasi', tilsiz so`zdi jen`il tu`sindiriliwi, wo`zinin` specifikali'q wo`zgesheligi, quwani'shi', sezimleri menen ayri'li'p turadi'.

Woqi'ti'wshi' bul wo`zgesheliklerden paydalani'p jan`a pedagogikali'q texnologiya, ta`rbiya usi'llari'n islep shi'g`i'wi', klassti' muzi'kag`a qulaylasti'ri'p jaylasti'ri'wi', ko`rsetpe qurallardan paydalani'wi' kerek.

Bul o`zgeshelikler mazmuninda muzi'ka teoriyasi', ritmikasi', i'rg`ag`i' ha`mde bulardi'n` yesittiliwi, yesitiliw elementleri bar.

Woqi'wshi' da wo`z waziypalari'n biliwi kerek, buni'n` ushi'n klass basshi'si' yamasa pa`n mug`allimi woqi'ti'wshi'ni'n` ma`jiburiyatlari' menen tani'sti'ri'p bari'li'wi' kerek boladi'.

A`dette balalar passiv ti`n`lawshi`lar boladi`lar. Wolardi`n` ha`reketin woyati`w ushi`n wolardi` di`qqattan qaldi`rmaw kerek boladi`.

Woqi`wshi`lar da mug`allimge ja`rdemlesip, sabaqqa kirisip, klassdan bir zat ali`p(ta`lim-ta`rbiya) ketiw ushi`n xa`reket yetiwi zarur.

Muzi`ka barshe pa`nler menen baylani`sta boli`p, ba`rshe pa`nlerge psixologiyali`q, fiziologiyali`q ta`sir ko`rsetedi.

Soni`n`day g`arezsiz yelimiz ta`lim diziminde aktual ma`sele, ta`lim wazi`ypa bwlgan da`stu`rlerimizdi bul xa`reketin qollap, klassik muzi`ka sazlari`mi`zdi`, salt-da`stu`r qosi`qlari`mi`zdi` balalarg`a sin`dirip, sonin` menen birge wo`zimiz milliy qosi`qlardi` u`yrenip, wo`zlestirip, milliy ideologiyali`q maqtani`shi`mi`zdi` qaliplestirip ha`mde qa`liplesken bilim bulag`i`nan woqi`wshi`lardi` qani`qti`ri`w, muzi`ka woqi`ti`wshi`si`ni`n` waziypasi` yesaplanadi`.

Bul waziypani` a`melge asi`ri`w ushi`n biz ja`ne milliy da`stu`rlerimizdi uyreniwde ha`r qi`yli` ta`jiriybe bazalari`mi`zg`a su`yenemiz. Buni`n` ushi`n woqi`ti`wshi` metodist, ilimiy izertlew isleri juwmaqlari` ha`mde usi`ni`slari`na su`yenip, ja`n`a usi`llar islep shig`ip wo`z pedagogikali`q texnologiyalari`ni` jarati`wi` ha`mde qollawi` zarur.

Woqi`ti`wshi` wo`zinin` waziypasi`na qatti` jantasi`wi` ha`r qanday ta`limdi balalarg`a sin`diriwde ta`rbiya ali`wi`nda ko`meklesedi.

Sonday-aq, muzi`ka ta`limin alg`an, muzi`kadan mag`na - mazmun alg`an ha`r qanday insan jamanliq bosag`asi`nan wo`tpeydi Sol ma`niste jaslar keleshegi abadan boli`wi` ushi`n salamat pikirli, kamil insanlar bolip jetisiwi zarur. Bunda bolsa muzi`ka ta`liminin` a`hmiyeti bundan ayri`qsha yemes.

II – Bap. Muzi’ka woqi’ti’wshi’si’ni’n` sabaq processi’ndegi jumi’slari’ ha`m woqi’wshilardi’ muzi’ka ma’deniyati’na mu’na’sebet.

II.1. Woqi’ti’wshi’ sheberligi ha`m woqi’wshi’larda muzi’ka ma’deniyati’na bolg’an ko’z qarasti qa’liplestiriw jollari’.

Ta`rbiyashi’ bul u`lken juwappershilikti moyni’na alg`an, ta`rbiyalani’wshi’lardi’ insaniyli’qqa qaray keleshekke wo`z worni’n iyelley alatug`i’n shaxslar yetip jetistire alatu`g`i’n, juwapker izleniwshi do`retiwshi.

Ta`rbiyashi’ni’n` jumi’s bari’si’nda payda bolg`an ta`jiriybeler ha`r bir sabaqta tasti’yi’qlani’p si’nawdan wo`tedi yamasa wo`tpeydi. Woqi’ti’wshi’ bulardi’ wo`zinde turtip qoyadi’ ha`m jan`a metodlardi’ islep shi’g`adi’, wortag`a taslaydi’, ta`jiriybe si’naw wo`tkeredi ha`m de ta`jiriybesi dawami’nda sol si’yaqli’ jumi’slar ali’p baradi’.

Pedagogdi’n` jumi’s waqi’ti’nda wondi’g`i’ metodlar ta`kirarlanaberedi ha`m wolardi’ jan`alaw ushi’n internet materiallari’nan, kitaplardi’ woqi’p u`yreniw arqali’, pedagog ilimpazlardi’n` ilimiy ta`jiriybelarine bay juwmaqlari’ ha`m usi’ni’slari’ tiykari’nda jan`alani’p bari’ladi’. Ha`r bir jan`alani’w bari’si’nda woqi’ti’wshi’ wo`zi ushi’n ko`rsetpe ali’w aldi’nda bosli’q payda boli’wi’ mumkin. Bunin` ushi’n woqi’ti’wshi’ wo`z ustinde izleniwi ko`birek a`debiyatlardi’ woqi’wi’ zamanagoy bilim beriw sistemasi’ndan xabardar boli’wi’ ha`m de qa`niygeligin asi’ri’p bari’w arqali’ tolti’ri’p baradi’.

Qaysi’ pa`n boli’wi’na qaramay sabaqti’ qalay u`yretiw ha`m sabaqta qanday metodlardi’ qollaw ko`birek na`tiyje beredi. Bilim beriw si’pati’n asi’ri’w bolsa pa`nlerdi teren` u`yretiwine, zamanagoy axborot

kommunikatsiya texnologiyalari'nan unamli' paydalani'w ha'm jwoqari' ta'jiriybelerdi qollawg`a baylani'sli'.

Woqi'ti'wshi'da bilim, sabi'r ha'm ko'nlikpeden ti'sqari' sabaqti' turli usi'llardan paydalani'w, qi'zi'qli' ha'm mazmung`a bay yetip wo'tiw ha'm sho'lkemlestiriw sheberligi, zamanagoy pedagogikali'q texnologiyalardan paydalani'w qa'bleti qa'liplesken boli'wlari' kerek. Axborotti' ko'lemin ken`eytiwi, pa'n texnika rawajlani'wi'ni'n` bilimlendiriw dizimi, sonday-aq, sabaqti' mazmunli' yetip ali'p bari'wdi' talap yetpekte.

Sonday-aq, Respublikada mektepler arasi'nda "Sheberlik mektebi" sho'lkemlestirilgen pedagoglar sheberligin asi'ri'wg`a, woqi'ti'w texnologiyasi'n ha'm metodikasi'n qa'liplestiriwge xizmet yetpekte. Wolardi'n` jumi'slari' xali'q bilimlendiriw basqari'wi' mekemeleri ta'repinen uzliksiz baqlani'p, ilimiy-metodikali'q qollap quwatlawg`a ayri'qsha itibar qarati'li'p barati'rg`anli'g'i' woqi'wshi'larg`a ha'r ta'repleme teren` bilim beriliwi tiykar bolmaqta.

Jas qa'niygelerdin` woqi'wshi' jaslarg`a temani' jetkeriw metodikasi' pedagogikani'n` tiykarg`i' ma'selesi yesaplanadi'. Bul sheberlik mektebinin` tiykarg`i' jumi's bag`darlari'nan biri jas woqi'ti'wshi'lar sheberligini asi'ri'wg`a qarati'lg`an. Jan`a innovatsion texnologiyalardi'n` bugingi ku'nimizge kirip keliwi bilimlendiriw bari'si'n qa'liplestiriwge u'lken ta'sirin tiygizbekte. Bunda zamanagoy mul'timediyalardan, interaktiv metodlardan paydalani'w ha'm jan`a programmali' texnikali'q qurallardan paydalani'w woqi'ti'wshi' jumi'si'na belsene ja`rdem berip yoni'n` woqi'wshi'lardi' ta'rbiyasi'na bolg`an jumi'slar ushi'n waqi't aji'rati'p beredi. Bul jan`a interaktiv metodlar ja`rdeminde balalar yo`zlerini yerkin, bimalel, bilim ali'wdi' mumkinshiliklerge iye boli'p do`retiwshiligi asi'p barmaqta.

Muzi'kadan ruwxı'y baylı'q ali'w ushi'n insan joqari' ma'deniyatli', taza qa`lip iyesi, go`zalli'qti' seze alatu`g`i'n, wo`z ka`sibin Anna watang`a miyir qoyg`an boli'wi' kerek. Sol sebep woqi'wshi'lar insan ruwxı'yati'ni'n` ishki bir bo`legi bolg`an muzi'ka ma'deniyati'n tarbiyalaw, muzi'ka tarbiyasi'ni'n` bas maqseti boli'p tu`radi'. Bul ulli' maqsetti a`melge asi'ri'w ushi'n muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` aldi'na qoyi'lg`an wazi'ypalari' to`mendegiler:

1. Woqi'wshi'lar muzi'ka iskusstvosı'na bolg`an qi'zi'g`i'wi' ha`m miyir muxabbati'na asi'ri'w.

2. Muzi'ka ta`rbiyasi' processi'nda ko`rkem do`retiwshi'li'k ha`m sezimlerin rawajlandi'ri'w.

3. Shi'g`armalardi'n` ko`rkem-ideyali'q mazmuni' arqali' woqi'wshi'lardi' muzi'kali'q bilimi ha`m estetik ta`repten ta`rbiyalaw.

4. Muzi'ka sabaqlari'nda ka`sip-wo`ner ha`m miynetke qarag`anda woqi'wshi'larda qi'zi'g`i'w woyati'w siyaqli' islerdi a`melge asi'ri'w kerek.

Usi' maqset ha`m wazi'ypalardi' a`melge asi'ri'w woqi'wshi'lardi'n` professional ha`m a`deplilik tu`rinde baylani'sli'.

Har qanday ko`rkem wo`ner iyesi mektepke muzi'ka sabaqlari'n` ali'p baralmaydi'.

Buni'n` ushi'n, muzi'ka woqi'ti'wshi'si' wo`z ka`sibine ha`m balalarg`a miyir qoyg`an ulli' ma'deniyatli', ken` du`n`yag`a ko`z qarasli' bolg`an adam boli'wi' kerek. Wol pedagogika, psixologiya, balalar fiziologiyasi', etika ha`m estetika teoriyasi', muzi'ka teoriyasi'ni'n` a`meliy sabaqlari'na iye boli'wi' zarur.

Muzi'ka mug`allimi muzi'ka iskusstvosı'ni'n` teoriyali'q ha`m a`meliy bilimlerinden jetkilikli da`rejede bo`li'wi', ko`nlikpe ha`m ta`jiriybelerine iye boli'wi' kerek, yag`ni'y wol sa`zende ha`m

qosi'qshi', dirijyor, metodist, rejissyor si'pati'nda jumi's islewi kerek. Muzi'ka mug'alliminin` jumi'si' wol bir saatli'q sabaq scenariy avtori', woni'n` iskeri, atqari'wshi'si' ha'm rejisseri' si'pati'nda is ali'p baradi'.

Usi' sebep muzi'ka iskusstvo sabag'i' iskusstvo sabag'i' dep ataladi'. Muzi'ka wo'mirinde muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` is wortali'g'i' ken` klasstan ti's muzi'ka ta'rbiyasi' tu'rlerin sho'lkemlestiriw ha'm basqari'w, mektepte muzi'ka tarbiyasi'ni'n` kollektiv formalari' sho'lkemlestiriw muzi'ka mug'alliminin` wazi'ypasi'. Soni'n` menen birge mektepten ti'sqari' muzi'ka ta'rbiyasi' woraylari' menen alaqada boli'p, talantli' woqi'wshi'lardi' wolarg'a shaqi'ri'w ha'm wolardi'n` islerin mektepke qollaw da muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` wazi'ypalari' sanaladi'.

Qosi'q namalardi' ayti'p, ti'n`lap tu`sinip basqi'shpa-basqi'sh u`yrenip bari'w woqi'wshi'larda ruwxı'y jetiskenliklerdi qa`liplestiredi. Keyingi ji'llari' ta`jiriybeli metodlar, innovacion materiallar, ilimpazlar ha'm a`meliyachi'lardi'n` bunday metodlardi' wo`z ilimiy jumi'slari'nda a`melge a`si'ri'p ati'r.

Mug'allimlerdin` woqi'w processi'na dodalaw tarawi'nda wo'tkerilgen izertlew islerinde sabaq na'tiyjeligin asi'ri'w, pedagogikali'q ha'm didaktikali'q mumkinshiliklerine baylani'sli' yekenligin ko`rsetip ati'r.

* Sabaqli'qlar, qollanbalar, da`stu`rler, usi'ni'slar, didaktikali'q ha'm setodikali'q ko`rgizbe qurallar ha'm de texnikali'q qurallardan paydalani'w.

* Klassxanada qulay sharayi'tti'n` boli'wi'.

* Mug'allim menen balalardi'n` arasi'nda wo`z-ara jaqsi' mu`na`sebettin` boli'wi'.

Usi' pedagogikali'q mumkinshiliklarga a`mel yetip sabaqti'n` maqseti ha`m temasi', tuwri' sho`lkemlestirilse sabaq si'patli' ha`m na`tiyjeli boli'wi' mumkin.

Woqi'w materiali'ni'n` balalar bilimi ha`m ta`jiriybelerine say principte. Usi' principler da`stu`rlerden tan`lap ali'ng`an woqi'w materiallari' ha`m usi' metodikali'q materiallar tiykari'nan sabaq mazmuni'n du`ziw processi'nda qollani'ladi'. Bunda ha`r bir klassti'n` ha`mme bilim ha`m ta`jiriybe da`rejeleri yesapqa ali'ng`an ha`r bir klassti'n` bilim ha`m ta`jiriybeleri yesapqa ali'ng`an jag`dayda, muzi'ka sabag`i'ni'n` kalendarli'q temasi'nda reje du`ziledi.

Kalendar boyi'nsha is rejesin duzgende woqi'wshi'lardi'n` jas wo`zgesheligi, muzi'ka ta`limine jan`a qosi'qlar, nama ti'n`law ushi'n, shi'g`armalar, muzi'ka sawati'ndag`i' woqi'w materiallari' ha`mde bulardi'n` barli'g`i' sabaq islerine qarap du`ziledi.

Muzi'ka sabaqlari'nda bilim ha`m ta`jiriybelerdin` bekemligin a`melge asi'ri'wdi'n` yen` tiykarg`i' sha`rti, joqari'da ayti'lg`an maqsetlerge za`ru`r a`mel yetiliwi kerek.

Da`slep, bilim ha`m ta`jiriybelerdin` teren`ligi, bekkemligi ha`m de o`mirden ali'ng`anli'g`i'n ta`minlew kerek, yag`ni'y usi' shi'g`armani' ha`m woni'n` atqari'li'w usi'llari'nan, ma`deniy wo`mirimiz ushi'n za`ru`r yekenligi tuwrali' balalarg`a isenim payda boli'w kerek.

Da`stu`r tiykari'nda shi'g`armalardi' to`mendegilerge a`mel etiw za`ru`r.

Shi'g`armalardi'n` balalardi' ko`rkem ha`m a`dep-ikramli'li'q ta`rbiyasi'n ushi'n sayli'g`i';

- muzi'ka sabag`i'n o`zgesheligi;

- klasstag`i` ba`rshe balalardi` usi` shi`g`armag`a qi`zi`qti`ri`p ha`m toli`q wo`zlestiriw.

Sabaqta ali`natu`g`i`n bilimler aylanasi` ha`m ta`jiriybelerin a`meliyatta ta`kirarlaw ha`m de bekkemlew. Ma`selen, qosi`qlarjdi` bo`leklerge bo`lip u`yretiw ha`m kelesi sabaqqa tayarlap qoyi`w.

Muzi`ka sabag`i`na ha`r bir jan`a bilim elementi sabaq bari`si`nda toli`q u`yrenilip keyingi sabaqlarda ken` qollani`li`p ha`mme waqi`t bu`l bilimge aylandi`ri`ladi`.

Sabaq processi`nde ta`lim-ta`rbiyada woqi`wshi`g`a bilim ha`m ta`rbiya beriwshi tiykarg`i` xa`reketlentiriwshi kush, ta`lim processi`ni`n` sub`ekt boli`wi` kerek, yag`ni`y woqi`p-u`yreniw woqi`wshi`ni`n` waziypasi`.

Wolardi`n` wazi`ypasi`n da wo`zlerine tu`sindirip, sabaqta qandayda bir bilim ha`m ta`rbiya ali`p ketiw, wo`z u`stinde islewge u`yretiw mag`allimdin` bas wazi`ypasi`na kiredi.

Pedagogikali`q texnologiyalar qag`iydalari`na tiykarlani`p, texnologiya tu`rleri mazmuni`n ashi`p belgili qag`iydalarni` sabai`si`nda izertlew jollari`n belgilew ta`limdin` ba`rshe basqi`shlari`nda woni`n` na`tiyjesin ashi`wg`a wolardi` bilim ha`m ruwx`iy ta`rbiya ali`wg`a mumkinshilik jarati`p woqi`wshi`g`a bul wo`zgerisler tez ha`m pyxta a`melge asadi`.

Woqi`ti`wshi` woqi`wshi`ni`n` yerkin ha`m toli`q bilim ali`wi` ushi`n mumkinshilik jarati`li`wi`, bilim iyellewge qi`zi`qti`ri`wi`, miyir woyati`w menen shug`i`llanadi`.

Qosi`q ayti`w texnikalari`na qaray qosi`q ayti`wdi`n` jollari`, usi`llari` jan`a texnologiyasi` payda boladi` ha`m woqi`wshi` ko`nlikpesi ha`m do`retiwshiligi qa`liplesip baradi`, bilimlari asadi`.

Sabaq processi'n ha`r bir bolimlerine qaray pedagogikali'q maqset ko`zde tuti'lg'anli'g'i'na qarap ta`lim ta`rbiya processi'ni'n` turli metodikasi', texnologiyasi' metodikasi' payda boladi'.

Ha`r bir sabaq aldi'na ta`lim-ta`rbiyali'q, rawajlandi'ri'wshi', yag`ni'y bir-biri menen baylani'sli' maqsetler qoyi'ladi'.

Sabaq bari'si'nda tiykarg'i' maqset woqi'ti'wshi'ni'n` sheberligi, woz woqi'wshi'lari'na muzi'kag'a bolg'an ko'z qarasti' qaliplestiriw ko`nlikpesi, do`retiwshiligine su`yeniwi kerek

Sunday-aq, woqi'wshi'lardi' muzi'ka ta`lim processi'nda milliy da`stu`riy qosi'qlar tiykari'nda wolardag'i' milliylik sezimlerin qa`liplestiriw ushi'n woqi'ti'wshi' teren` bilimge ha`m ko`nlikpege, ilimiy-ta`jiriybeli do`retiwshilikke iye boli'wi', balalardi' tu`sine biletu`g'i'n psixolog boli'wi', izleniwi, woylap tabi'wi' kerek boladi'. Bul usi'l ha`m ta`jiriybe islerin wori'nlag`anda yen` da`slep uli'wma didaktikag'a ha`m de ma`mleketlik ta`lim standartlari' talaplari'n wori'nlaw menen birge ali'p bari'latu`g'i'n is processi' boli'p tabi'ladi'.

Ta`lim beriwde aldi'n ala maqset qoyi'p ali'wi'mi'z kerek boladi'. Ta`lim beriwde maqset ani'q yemes bolsa, woqi'wshi'ni'n` qi'zi'g'i'wi' to`menlep ketedi. Sebebi, woqi'w processi'nda motiv payda etiw basqi'shi' qa`te yekenligi ani'qlanadi'. Bunda woqi'wshi' woqi'ti'wshi'ni'n` talaplari'ni' tu`sine almaydi', isenimsizlik, woqi'w waziypalari'n ju`zeki wori'nlaydi', yag`ni'y tu`sinbey wori'nlaydi'. Bul bolsa sabaq na`tiyjesiz boli'wi'na ali'p keledi. Woqi'ti'wshi' bunday kemshiliklerdin` aldi'ni' ali'p balalardi'n` qi'zi'g'i'wlari'n ani'qlap bir motivge tusirip mumkinshiliklerin jarati'w kerek.

Pedagogikali'q, didaktikali'q maqsetleri, muzi'ka sabaqlari'nda a`hmiyetli boli'p, muzi'kani' tu`rmi's menen baylani'sti'ri'w u`lken a`hmiyetke iye.

Sunday-aq, woqi'ti'wshi' woqi'w processi'n ali'p barg`anda ha`r bir bo`lim, usi'l ha`m texnologiyalarg`a itibar beriwi sabaqti'n` na'tiyjeli a`melge asi'wi'n ta`minleydi.

Mekteplerde muzi'ka ta`limi ma`mleketlik ta`lim bag`darlamalari' boyi'nsha bir neshe metodikali'q isler islenbekte:

-mektepe muzi'ka ta`limi, kompozitorlar tuwrali', wo`tkeriletug`i'n festivallar, konkurslar tuwrali' jan`ali'qlar, jeke islesiw, do`gerek isleri, rebuslar, muzi'ka talimi muyishin islew kerek boladi'.

-Rejeden ti'sqari' ashiq sabaqlar sho`lkemlestiriw, dogerek stol, bug`an xali'q qosi'qshi'lari', ji'raw-baqsi' ha`m qi'ssi'xanlar, artistler menen ushi'rasi'wlar ha`mde sawbetler wo`tkerip turi'w maqsetke muapi'q.

Bul islerdi ruwxiy ag`arti'wshi'li'q boyi'nsha direktor ori'nbasarlari' menen muzi'ka woqi'ti'wshi'si' shug`shllani'wi' kerek.

- ekskurciyalar sho`lkemlestiriw muzi'ka ta`rawina(teatr, koncert zali', muzi'ka fakul`teti h.t.b.).

Sonin` menen birge ha`r bir sabaqti' interaktiv metodlar, innovacion ha`m mag`lumat beriwshi texnologiyalardan paydalani'w yen` song`i' ma`selelerden boli'p turi'pti'.

Muzi'ka sabag`i'n wo`qi'ti'wdi'n` formalari'ni'n` biri vokal-xor a`meliyati'i boli'p, bul psixologiyali'q – fiziologiyali'q process boli'p yesaplanadi'.

Woqi'ti'wshi' wo`z aldi'na pedagogikali'q maqset qoyi'p ali'wi' kerek boladi'.

1. Woqi'wshi'lardi'n` ruwxiy jag`daylari'na itibar bergen jag`dayda sabaqti' sho`lkemlestiriw.

2. Sabaq processida joqari da`rejedegi pedagoglardi`n` is usi`llari`nan paydalani`w.

3. Ha`r bir sabaqta ha`r bir pa`nler baylani`sta wo`tiliwi ha`mde birlikti ta`minlew.

Woqi`ti`wshi` tanlag`an maqset mazmun, metod, forma qurallarg`a jan`a texnologiyag`a baylani`sli`

4. Woqi`wshi`lardi`n` bilim da`rejesin MTS talaplari`nan ha`m joqari` na`tiyjelerge ko`teriw ushi`n qosi`msha a`debiyatlardan, videofil`mlardan, radioesittiriwlerden paydalani`w, komp`yuter texnologiyasi`nan, internet ha`m elektron sabaqli`qlardan u`nemli paydalani`wg`a erisiw.

5. Ilimiylikke itibar qarati`w. Sonday-aq sabaqlarda woqi`wshi`lardi` erkin qoyi`w, balalardi`n` xarakteri, qi`zi`g`shwi`na qarap, wolar menen doslasi`w, wolardi` tu`singen jag`dayda shi`ni`g`i`w, sabaqlar woli`p bari`w, yen` kerekli, ilimiy jan`ali`q beriw balalar qi`zi`g`i`wi`n ja`nede asi`radi`.

Woqi`wshi`lardi`w ko`p sabaq qaldi`ri`wi` ko`p bilimlerden bosqa qali`wg`a ali`p keledi. Woqi`wshi`lardi` sabaqtan ti`sqari` muzi`ka do`gerek islerinde yamasa qosi`msha wo`z aldi`na kitapxanalarda bilim ali`wi`na boladi`.

U`si`nday ilajlardi` a`melge asi`ri`w muzi`ka yamasa uli`wma woqi`ti`wshi`ni`n` wazi`ypasi`na kiredi.

Woqi`wshi` ha`m woqi`ti`wshi` arasi`nda jaqsi` mu`na`sebetlerde qatnasta boli`wi`, wolardi`n` yerkin bilim ali`wi`na mumkinshilik jaratadi`. Wozini bima`lal yerkin, doretiwshilik jumi`slari`n` a`melge asi`ra aladi`.

Ja`miet rawajlani`wi`ni`n` keleshegi bolg`an jaslardi`, balalardi` ta`rbiyali`q, ideologiyali`q sanasi`ni` qa`liplestiriw wolardi`n` ta`rbiya

tuwrali' birlamshi waziypalar yesaplanadi'. Bul bolsa yen` da`slep atana, ta`rbiyashi' ha`m woqi'ti'wshi'lar moyni'ndag`i' waziypa.

Muzi'ka sabag`i'nda vokal-xor isleri, woqi'wshi'lardi' a`deplilik, estetikali'q ta`rbiyasi' ushi'n woqi'ti'wdi'n` yen` aktiv formasi'. Xor boli'p qosi'q ayti'w woqi'wshi'lardi'n` di'qqat itibari'n ku`sheytiredi, eslewi, soylew ma`deniyati' rawajlanadi'.

Dawi's diopozoni' ken`eyedi, muzi'ka uqi'bi' wo`sedi, mutaciya waqi'ti' jen`il wo`tedi, du`n`yag`a ko`z qarasi' qa`liplesip baradi'. Vokal xor ta`jiriybeleri muzi'ka sabag`i'nda u`lken a`hmiyetke iye. A`sirese, xor shi'ni'g`i'wlari'nda woqi'wshi'lardi'n` di'qqat itibari', sana sezimlari ha`m aktivligi asadi'.

Muzi'kani'n` yeslew qa`bilyeti jaqsi' rawajlanadi' ha`m u`yrenen qosi'qlari'n atqarg`anda kuwani'w sezimi payda boladi'.

Qosi'q aytqanda do`retiwshilik, atqari'wshi'li'q qa`bilyeti ku`sheyedi ha`m dosli'q ja`miyeti birlesedi ha`m de balalardi' kollektiv, ja`ma`a`menen baylani'si' jaqsi'lani'p, qari'm-qatnas, dosli'q sezimlari ku`sheyip baradi'.

Qosi'qti'n` so`z ma`nisi ha`m nama i'rg`ag`i'n teren` tu`sinip jetedi ha`m de shi'g`arma mazmuni' arqali' turmi'sti' u`yretedi.

Joqari'da ayti'p o`tilgen na`tiyjelerga erisiw ushi'n to`mendegi vokal xor ta`jiriybelerin qa`liplestirip bari'w ha`m xor boli'p qosi'q aytqanda bularg`a qatti' a`mel etiwu kerek boladi'. Sebebi, tek vokal xor ta`jiriybeleri arqali' g`ana jag`i'mli' ha`m i'rg`aqli' bir, taza, xor dawislari'na erisiw mumkin.

Vokal xor ta`jiriybeleri to`mendegilerge aji'rati'ladi', yag`ni'y a`mel etiledi:

Sabaqta qosi'q ayti'w

Dawi's payda etiw

Sazlani'w

Ansambl`

Tuwri' ayta biliw

Sabaqta qosi'q ayti'wdi'n` jag`dayi', bul woqi'wshi'lardi'n` woti'ri'wi' ha`m tuwri' ayti'w jag`dayi'n ko`zde tutami'z. Woti'ri'p yamasa turi'p qosi'q aytqanda bas, qol ha`m ayaqlar qanday qoyi'li'wi' tuwrali' woqi'wshi'larg`a tu`sindiriw ha`m de bulardi' ba`rhama baqlap turi'w, yesletip turi'wdan turadi'. Usi' ta`jiriybelerdin` qag`i'ydalari' gewdeni tuwri' tuti'w, woti'rg`anda partag`a su`yenbey, jelkelerdi jen`il kerip, moyi'ndi' ha`m basti' tuwri' uslaw, qollardi' tize u`stine qoyi'p, ayaqlardi' tuwri' qoyi'p yerkin atqari'w jag`dayi'nan turadi'.

Qosi'q atqarg`anda dem ali'w menen fiziologiyali'q dem ali'w ortasi'nda belgili da`rejede aji'rali'p turadi'.

Fiziologiyali'q dem ali'wg`a bala tuwi'lg`ani'nan baslap ta`big`i'y a`mel yetedi ha`m ani'q bir ritmge, belgili bir waqi't arali'g`i'nda payda boladi'.

Qosi'q ayti'wda bolsa dem ali'w tez, qi'sqa waqi't arali'g`i'nda juz beredi.

Deem ali'w ha`m woni' shi'g`ari'w qosi'q buwi'nleri'ni'n` sozi'mli'li'g`i'na, uzaqli'li'g`i'na ha`m xarakterinin` belgileniwine qarap sozi'ladi'.

Dem ali'w ritmi ayti'li'p ati'rg`an qosi'q xarakterine qarap wo`zgerip turadi' ha`m tabiyg`i'y ma`nisine qarag`anda biraz teren`lew dem ali'nadi'.

Qosi'qshi'li'q dem ali'ni'wi'ni'n` ko`kirek, diafragma ha`m qari'n dem ali'w tu`rleri bar.

To`mengi klass woqi'wshi'lari'ni'n` ko`kirek dem ali'wi' tarlaw, qi'sqali'g`i' sebepli, wolar demdi ko`kiregi menen aladi'. Sol sebepli qosi'q aytqanda jelkelerin ko`terip, asi'g`i'p ha`m qosi'q buwi'nlari'n bo`lip dem aladi'. Soni'n` ushi'n balalardi'n` jelkelerin ko`termesten, a`ste, arqayi'nli'q menen dem ali'wi' ha`m oni' qosi'q qatarlari'ni'n` aqi'ri'na deyin bir tekis aqi'ri'na tejep jetkeriw, so`zdi bo`lip dem almawdi' u`yretip bari'li'wi' kerek. Dem ali'w ta`jiriybesin u`stinde yeslew processi' balalar di'qqat-itibari'n dawi'slari'ni'n` ti'ni'q, jag`i'mli' yesitiliwine ha`m de ko`rkem atqari'li'wi'na qarati'ladi'.

Buni'n` ushi'n jen`il, an`sat ha`m a`piwayi' demali'wg`a u`yretiledi. A`ne usi' ta`jiriybelerdi a`melge asi'ri'wda sabaqli'qlarda, qollanbalarda usi'ni'lg`an vokal-xor shi'ni'g`i'wlari'n ayti'w, balalar xorlari'nda ayti'lg`an qosi'qlardi' texnikali'q apparatlar arqali' arqali' ti'n`law siyaqli' a`meliy islerdi qa`liplestirip bari'ladi'.

Woqi'wshi'lar xam wolardi'n` islengen shi'ni'gi'wlari' ha`m qosi'qlardi' aytqanda mu`g`allimlerden` qoli'na qarap dem ali'wg`a da woni' ekonomlap, a`ste qatar aqi'ri'na shekem jetkeriwge a`detlenib baradi'.

A`sirese, di'qqat, auftaktlarg`a dem ali'w qa`g`i'ydalari'na a`mel yetip qosi'q ayti'wg`a u`yretiw demdi rejege sali'w ushi'n a`hmiyetli.

Balalar deminin` shetiwiw mumkinshiliklerin yesapqa ali'p shi'ni'g`i'wlarda dem ali'w jerleri aldi'nnan belgilep qoyi'ladi' ha`m de olardi' u`yretiw processi'nda a`melge asi'ri'ladi'.

Dawi'sti' payda yetiw quramali' psixologiyali'q, fiziologiyali'q process. Wol dawi's apparati'n kegirdek ha`m woni'n` ishindegisi ush

bershek siyaqli' yeki dawi's perdesinin` dem ali'w bolekleri ha`m yesitiw apparatlari'ni'n` birgeliktegi a`meliyati'nda payda boladi'.

Tamaqta payda bolg`an dawi's ku`shsiz ha`m xi'shshi'llap dawi's berip, woi'n` soylew dikciyasi' apparati', a`sirese muri'n bosli'g`i'n arali'g`sh qozg`ali'wi' ku`sheyedi, wo`zine say tembr ha`m dawi'sli' wo`zgesheligine iye boladi'.

Balalar birinshi klasstan baslap sazlani'w ta`jiriybelerin rawajlandi'ri'p barshli'wi' kerek.

A`sirese, mug`alim to`men rawajlanip atirg`an balalarg`a itibar ku`sheytiriledi. Wolardi woqitiwshi dawisina, saz a`sbaplari'nan saz ushi'n berilip ati'rg`an dawi'sqa ha`m talantli balalar dawi'si'na qosi'li'wi' ha`m dawi's biyikligi menen birlesiw yag`niy ten`lesiwge shaqi'radi' ha`m intanaciyali'q taza sazg`a yerisiledi, ha`m bir biyilikte ayti'latug`i'n shi'ni'g`i'wlar arqali' a`melge asi'ri'ladi'.

Qasi'q ayti'wda tuwri' ayta biliw so`ylew dikciyasi'n artikulyaciya worganlari' aktiv xa`reketindegi birligi, oni'n` ja`rdeminde tuwri' ayti'wg`a erisiw mumkin

Balalardi'n` so`ylewindegi ku`shsizlik dawi'sti' qi'si'p soylew na`tiyjesinde xorda yamasa qosi'q aytqanda qi'shqi'ri'p ayti'w kemshilikleri boladi'. Wondan balalarg`a itibarli' boli'wi' ha`m wolar menen yerkin soylew ha`m atqari'wg`a shaqi'ri'w kerek. Yen` keregi balalardi' shi'ni'g`i'w qosi'qlar tekstin vokal usi'li'nda ayti'wg`a u`yrenip bari'ladi'.

Muzi'ka mug`allimi yen` da`slep wo`zinin` wazi'ypalari'na boysi'ni'wi' kerek. Muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` wazi'ypalari' to`mendegiler:

*Woqi'wshi'lardi' muzi'ka iskusstvosi'na bolg'an qi'zi'g'i'wi'n ha'm miyir muxabbati'n asi'ri'w.

*Muzi'ka turmi'si' processi'nde ko'rkem atqari'wshi'li'q sezimlerin rawajlandi'ri'w.

*Shi'g'armalardi'n ko'rkem ideyali'q mazmuni' ja'rdeminde woqi'wshi'larg'a estetikali'q ha'm ruwx'i'y ta'lim- ta'rbiya ta'repten qaliplestiriw. *Mi'sal ushi'n bir sabaqta nama ti'n'law formasi'n a'melge asi'rg'anda qashqar ruwbapi'n jaqsi'lap gozzal ritmlar menen atqari'p berilse, woqi'wshi'lardi'n barli'g'i' ha'wesi kelip shertkisi keledi, qi'zi'g'adi ha'm de muzi'kag'a bolg'an ko'z qarasi' jaqsi' ta'repke wozgeredi, qaliplesedi.*

*Muzi'ka sabaqlari'nda ka'siplik woneri ha'm miynetke qarag'anda woqi'wshi'larg'a qi'zi'g'i'w woyati'w siyaqli' islerdi a'melge asi'ri'w kerek.

Usi' muzi'ka woqi'ti'wshi'si' maqset ha'm de wazi'ypalardi' a'melge asi'ri'w sol muzi'ka mug'alliminin` professional ha'm a'deplilik qi'yapasi'na baylani'sli'. Buni'n` ushi'n muzi'ka woqi'ti'wshi'si' wo'z ka'sibine ha'm balalarg'a miyir qoyg'an joqari' ma'deniyatli', ken` dun'yag'a ko'z qarasi'na iye bolg'an jeke pikirli insan boli'wi' kerek.

Woqi'wshi'lar kewli taza, iseniwshen boladi'lar wolardi ta'rbiyasi'nda woqi'ti'wshi'ni'n` waziypasi wog'ada ahmiyetli.

Muzi'ka woqi'ti'wshi'si' muzi'ka iskusstvosi'n teoriyali'q ha'm a'meliy sabaqlari'nan jetkilikli da'rejede bilim, ko'nlikpe ha'm ta'jiriybelerge iye boli'wi', yag'ni'y wol ka'sibinin` mamani' woqi'wshi'larg'a sa'zende, dirijyor, qosi'qshi', teoretik, do'retiwshi' si'pati'nda jumi's ali'p bari'wi' tiyis. Muzi'ka woqi'ti'wshi'si'ni'n` wazi'ypalari' ha'm talaplari' tiykari'nda joqari'dag'i' ilajlar ha'm

usi'nday izleniwler woqi'wshi'lardi'n` muzi'ka pa`ni arqali' keleshek aldi'nda wo`z worni'n tabi'wi'nda jetekshilik yetedi.

Muzi'ka ta`limi basqa pa`nlerge qarag`anda jaslarg`a, uli'wma insanni'n`, woqi'wshi'larg`a tez ha`m jaqsi' na`tiyjeli ta`sirin tiygizedi. Sebebi muzi'ka insan ruwhiyati'na kirip wo`zi bilmegen halda so`z arqali' ha`m muzi'ka i'rg`ag`i' ta`siri arqali' insanni'n` sezimlerin wo`zine tartadi'. Bunda muzi'ka ta`limin ali'p bari'wda muzi'ka mekteplerini, muzi'ka klasslari'ni'n` jaqsi' muzi'kali'q qurallar menen woqi'wshi'lar ta`limi ushi'n mumkinshiliklerge bay yetip qurallandi'ri'w ta`rbiya na`tiyjelerin ja`nede asi'radi'. Ha`mme mumkinshiliklerge iye qurallandi'ri'lg`an klasslarda, auditoriyalarda ta`lim alg`an talaba woqi'wshi'lardi'n` alg`an bilimlari eki essee bilimlari qa`liplesip baradi'.

Mekteplerde, ta`rbiya mekemelerinde muzi'ka ta`limin jaqsi' a`melge asi'ri'w ushi'n wol toli'q bilimli, ta`jiriybeli, umti'li'wshan`, izleniwshen` boli'wi' wolardi' tayarlag`an bazani'n` na`tiyjeli ekenliginen da`rek beredi. Sonday-aq, bolajaq muzi'ka woqi'ti'wshi'lari'n tayarlawshi' mekemelerde talabalarg`a muzi'kali'q ta`lim beriwde wolarg`a ha`r bir sabaq bari'si'nda bekkem, puxta u`yretiw muzi'ka teoriyasi' ha`m saz a`sbaplarda taza etip atqari'w,dawi'sti' jolg`a qoyi'w, rawajlandi'ri'w texnikalari'n tuwri' a`melge asi'ri'w professor-woqi'ti'wshi'larg`a ju`klengen wazi'ypa boli'p sanaladi'. Bul ta`limde ha`r bir woqi'wshi'-talabag`a jeke tu`rde qatnas jasap puxtali'q penen muzi'ka si'rlari'n u`yreniwge talaba jaslardi' qi'zi'qti'ri'w maqsetinde wolarg`a muzi'kani' toli'q u`yretiw kerek.

Ha`r bir sabaqta muzi'ka a`spabi'n shertiw jollari'n u`yretiw, muzi'kani' ti'n`lay ali'w, muzi'ka a`sbaplari'ni'n` dawis' perdelerin toli'q biliw, sazdi' sazlaw usi'llari'n u`yretiw talabalardi' keleshekte

mektep jumi'slari'nda g`a`rezsiz, na'tiyjeli a`melge asi'ra ali'wg`a ko`meklesedi.

Muzi'ka ti'n`lag`an, yaki go`zzalli'q penen atqarg`an adam na`zik ta`rbiyali' insan boli'p jetilisedi. Ha`m de wo`zi ta`rbiyalag`an balalardi' da ta`rbiyasi'nda bul ta`rbiya sawlelenedi.

Mektep ta`liminde woqi'ti'wshi', woqi'ti'wshi' ha`m sazende boli'wi' talap yetiledi. Muzi'ka a`spabi'nda atqara almag`an muzi'ka woqi'ti'wshi'si' muzi'ka pa`ni boli'wi' mu`mkin yemes. Wolar bul muzi'ka a`spabi'n qollari'nda woynati'p, go`zzalli'q penen atqari'w arqali' balalardi' qi'zi'qti'ri'p sabaqqa, ta`limge tartadi'.

Muzi'ka ta`limine qoyi'latu`g`i'n bas maqset «do`retiwshilik, wo`z betinshe pikirlew, do`retiwshilik pikiri, dawı's rawajlang`anli'q, atqari'w ma`deniyati, atqari'w texnikalari' mumkinshiliklerine say keliwi texnikalari'n qa`liplestiriw, woqi'wshi'larg`a ta`lim ha`m ta`rbiya beriw maqseti bolg`anlig`i ushin da woqi'wshi'lar pikirlew, atqari'w usi'llari'n qa`liplestiriwge xizmet yetiwshi na'tiyjeli, innovacion ta`lim usi'llari' ha`m qurallari'nan wori'nli' paydalaniw za`ru`r. Bul processti'n` na'tiyjesi ha`r bir sabaqta woqi'wshi'-woqi'ti'wshi'-woqiw' qurallari' wo`zara mu`na`sebetlerinin` qalay sho`lkemlestiriwge baylani'sli'.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari'ni'n` ilgeri surilip kiyati'rg`ani' bunday sabaqlardi'n` ha`r bir woqi'ti'wshi'ni'n` wo`z ustinde islewlerine, wo`zindey ka`sip iyelerinin` jwoqari' da`rejedegi ta`jiriybelerin wo`zinin` jumi's bari'si'nda qollap ko`riwlerine ha`m na'tiyjelerge yerisiwine ja`rdem beredi. Ha`zirgi ku`nde prizidentimiz ta`repinen jas kadrlar ushi'n jeterli mumkinshilikler jarati'p qoyg`an bir zamanda pedagog degen ulli' atqa mu`na`sip boli'w biznin` burshi'mi'z.

Juwmaqlaw

Ma`mleketimiz ta`lim diziminde ali`p bari`li`p ati`rg`an izbe-iz jumi`slar ishinde joqari` sezimli, teren` bilimli, i`nti`li`wshi` perzentlerin kamal tapti`ri`wday maqsetke iye. Bul jaslari`mi`zdi`n` ba`rshe puxta bilim ali`wi` ushi`n barshe mumkinshilikler jarati`lg`an. Zamanagoy ruwxta quri`lg`an kollej, liceylerde, mekteplerde talim-tarbiya ali`p bari`li`p ati`rg`an ul`qi`zlardi`n` maqset ha`m i`nti`li`wlari` tuwrali` xaqi`nda yesitiwdi wo`zi kiside maqtani`sh sezimin woyatadi`.

Ja`miet ha`m ma`mleket ta`repinen qoyi`lg`an u`lken jwappershilikti muzi`ka mug`alliminin` aldi`na wazi`ypa yetip qoyi`ladi`.

Jaslardi` bilimli, ziyrek ha`m ma`nawiy ta`rbiyalaw keleshek awladi` ka`mil insanlar boli`p jetisiwinde yen` tiykarg`i` baza yesaplanadi`. Bul bolsa yen` da`slep jaslar ta`rbiyasi` menen shu`g`i`llani`wshi` ta`rbiyashi`, ustaz ha`m de woqi`ti`wshi`lar moyni`ndag`i` waziypalar.

Ha`mme pa`nler qatari`nda muzi`ka ta`limi insanni` payda boli`wi` menen ma`nawiy sezimlerin ta`rbiyalap kelgen.

Muzi`ka insanni` wo`z dawislari` menen jaqsi`li`qqa qaray jetekleydi, ta`rbiyalaydi` ha`m kamalg`a yeltedi. Ulli` insanlar ha`m de ilim izertlewshi pedagoglar muzi`kani`n` ta`rbiyali`q wo`zgeshelikleri ha`m a`hmiyeti haqqi`nda ko`p ilimiy jumi`slari`nda wo`z worni`n tapqan.

Ha`r qanday muzi`ka dawislari`, i`rg`aqlari` insan sezimlerin, wo`y-wori`si`n jaqsi`lawg`a, wolardi` insaniyli`q sezimlerin ta`rbiyalawda xizmet yetedi.

Bul bolsa muzi'kani' yesite biliw, tu'sine ali'wg'a, woni' seze ali'wg'a baylani'sli'. Sabaq wo'tiw na'tiyjesinde muzi'ka woqi'ti'wshi'si' wo'z pedagogikali'q ko'nlikpesin jumsawi', ko'birek izleniw, ko'p miynetti talap yetedi.

Muzi'ka woqi'ti'wshi'si' ha'r bir muzi'kali'q shi'g'armani' balalarg'a, woqi'wshi'larg'a tex ha'm de tuwri' sin'diriw maqsetinde ko'p izlenedi, ta'jiriybe arqali tez ha'm de si'patli' metodlar izlep sabaqti' u'yreniw, sabaq wo'tiwde woqi'wshi'larda motivatsiya payda yetedi. Bul bolsa woqi'ti'wshi'lar woqi'wshi'lardi' tez ha'm na'tiyjeli woqi'w protsessin sho'lkemlestiredi.

Woqi'ti'wshi' pedagog ha'r bir woqi'wshi'ni' shaxsiy wo'zgesheliklerine qaray woti'ri'p, solardi'n` woy-pikirlerinen kelip shi'g'i'p muzi'ka ilimini woqi'wshi'larg'a sin'diriw arqali' oqi'w protsessin woylaw ja'rdeminde maqset yetip a'melge asi'ri'wda bul ja'rdem beredi.

Sunday-aq, woqi'wshi'larda U'atan sezimi, Ana U'atani'na muxabbat su'yispenshiligi, milliy, ma'nawiy ruwxta ta'rbiyalaw maqsetinde sabaqli'q, repertuarlari' sostavi'na, sabaqta ha'm sabaqtan ti'sqari' muzi'ka ta'limi sastavi'na milliy muzi'kali'q da'stu'r qosi'qlari'nan paydalani'w jolg'a qoyi'lmaqta.

Muzi'ka ta'limi na'tiyjeli juwmaqlardi' ta'minlewde, woqi'wshi'lardi'n` muzi'ka sabag'i'na bolg'an qi'zi'g'i'wdi' wo'siriwde mug'allim jetekshi boli'p yesaplanadi'. Demek, sabaqta qollani'latu'g'i'n ha'r bir muzi'kali'q ta'rbiya isleri formalari' sabaqti'n` aji'ralmas bir bolegi boli'p, belgili pedagogikali'q maqsetke qarati'li'wi' kerek. Na'tiyjede balalardi' muzi'kali'q sezimlerdi, bilim ha'm ta'jiriybelerdi qa'liplestirip, muzi'ka iskusstvosu' si'pati'nda etika-estetikali'q ta'repten seziwge u'yretiw na'zerde tuti'ladi'.

Muzi'ka estetikali'q – muzi'ka isskustvosi'ni'n` mazmuni', ko`rkem formalari' ha`m metodlari'n u`yrenetu`g`i'n pa`n boli'p, muzi'kani'n` wo`zi, ha`r qi'yli' dawislari menen obraz jarati'p beriwshi' ideyalogili'q emocional mazmunga iye bolg`an iskusstvoni'n` bir tu`ri boli'p yesaplanadi'.

Biz mekteplerde woqi'wshi'larg`a sabaq wo`tiw menen birge bir maqset, jaslardi', balalardi' ruwxii' y jaqtan bilimli, ta`rbiyalii' insan yetip jetistiriw.

Bul maqsetti a`melge a`si'ri'wda ha`mme sabaqlardi'n` ishinde muzi'ka ta`limi en` jetekshi ta`rbiya jetkeriwshi'si.

Bul tuwrali' Prezidentimiz I.A.Karimov ruwxii' y ta`rbiya, materialliq ta`rbiyadan qa`dirietli ekenin ayti'p wo`tken yedi. Demek, mektep woqi'wshi'lari'n ruwxii' y ta`rbiyalaw keleshekte kami'l insanlar jetilistiriw rawaji'n ta`miynleydi.

«Yeger sen iskusstvodan quani'sh sezimin almaqshi' bolsan`, ko`rkem ta`rbiyalang`an boli'wi'n` kerek» degen yedi ulli' dani'shpandi'mi'z Abu Nasr Farobiy. Estetikali'q ta`rbiyani'n` ishki bolegi bolg`an muzi'kali'q sana jas awlatti' ma`nawiy qa`liplestiriwdegi kerekli qural ekenligin muzi'ka woqi'ti'wshi'si' jaqsi' biliwi kerek. Woni'n` wai'ypasi' woqi'wshi'lardi'n` qi'zi'g`i'wshi'li'g`i'nan kelip shi'g`i'p, ha`r bir sabaqta qandayda bir texnikali'q quraldan paydalani'p balag`a sabaq mazmuni'n jetkeriwden tu`radi'. Wol ha`r bir insanni'n` wo`mirinde muzi'ka ulken ta`rbiyalii'q a`hmiyetke iye dep bilip, muzi'ka ilimi sol ma`niste paydali' boli'p, wol wo`z ten`sizligin insanalardi' ta`rtipke keltiredi. Kami'lli'qqa jetpegen minezdi jetkeredi, ilim denenin` salamatli'g`i'na paydali'. Muzi'kali'q ta`repten sawatli' bala sezimsiz, ideyalogiyasi'z, pa`stkeshlik, den`geselik siyaqli' illetlerden uzaqta boladi'. Wolar atrap

aylani'sqa qaray itibarli', doslari', ustazlari', ata-analari'na qaray xurmettin` qa`liplesiwinde de muzi'ka sabag'i'n a`hmiyeti kushli. Sol sebepten, ha`r bir sabaqta woqi'wshi'larda muzi'kag`a ta`n qandayda bir malumat yamasa jan`ali'q, bilim berip jiberiwge xa`reket etedi.

Bilimlendiriwde social wo`mirimizdin` wo`zine say formasi' bul ta`lim processi' boli'p mag`lumat beriw, ta`rbiyalaw ha`m de rawajlandi'ri'w wazi'ypalari' boladi'. Bulardi'n` wori'nlani'wi' bolsa woqi'ti'wshi' ha`m ta`rbiyashi' moyni'ndag'i' wazi'ypa boladi'.

Muzi'ka ta`liminde balalardi' kewli taza, iseniwshen` boli'wi'na baylani'sli' wolarg`a repertuar tan`lag`anda ta`rbiyali'q ideyali'q wo`zgesheliklerge iye bolg`an a`piwayi', aste-aste quramali'g`a qaray qosi'qlar tan`lap u`yrenilip bari'lsa, woqi'wshi'lardi' ta`rbiyalaw an`sat keshedi. Mazmuni' jaqsi', Watan tuwrali', ta`rbiyali' ideyalarg`a iye qosi'qlardi' woqi'wshi'larg`a u`yretip, sin`dirip bari'w wolardi' Watang`a muxabbat, miyir aqi'rat, miyrimlik sezimleri qa`liplesip baradi'.

Soni'n` ushi'n da ma`mleketimizde muzi'ka iskusstvosin` rawajlandi'ri'wda Watan tu`yg`usi', keleshek awazi' temasi'nda konkurslar ja`riyalani'p ati'r. Prezidentimiz ha`m de ma`mleketimiz ta`repinen muzi'ka ta`limine u`lken itibar berilmekte.

Ma`mleket jaslarg`a wo`z keleshegi si'pati'nda u`lken umitler menen qaray wo`ti'ri'p, ha`r bir puqarasi'ni'n` keleshek jaslar ta`rbiyasi'na ayri'qsha di'qqatli' boli'wdi', ta`lim-ta`rbiya wori'nlari'na

Ta`lim ha`m ta`rbiyani'n` insaniyli'q, demokratiyali'q xarakterge iye boli'wi', ta`limdin` uzliksizligi ha`m izbe-izligi, ma`mleket ta`lim standartlari' retinde bilim ali'wdi'n` ha`mme ushi'n qol jeterli boli'wi', woqi'w bag`darlamalari'n tan`lawda uli'wmali'q ha`m differenciayali'q

qatnasta boli'wi', bilimlilik ha'm talantli' balalardi' xoshametlew, qollap-quwatlaw islerin ali'p bari'wdi' talap yetedi.

Woqi'ti'w, bilim beriw funkciyasi'ni'n` wori'nlani'wi'na, al ta'rbiya processi' shaxsti' ta'rbiyalawg`a ko`birek ules qosadi'. Shaxs ta'rbiyasi'nda muzi'kali'q ta`lim a`hmiyetli wori'nlardi'n` birin iyelleydi.

Muzi'ka ko`rkem - wo`ner ja`miyettin` ruwxı'y ma`deniyati'n qaliplestiredi, jaslardi' ideologiyali'q ha'm ruwxı'yli'q ta'rbiyalani'wi' bag`dari'ni'n` azi'g`i' boli'p xi'zmet yetedi.

Muzi'ka ta'rbiyag`a tikkeley ta`sir yetiwshi qural boli'p qoymastan, jaslardi'n` ha`zirgi dawir progressiyali'q ideyalari'n estetikali'q qabi'l yetiwin teren`lestiredi.

Muzi'ka ta`lim-ta'rbiyasi' mazmuni', woqi'wshi'lardi'n` milliy sezimlerin qaliplestiriwi, bilim ha'm de ko`nlikpelerin rawajlani'wg`a ja`rdem beriwshi metodlardan pedagogikali'q ta`lim processi'nda paydalani'w ta`lim sistemasi' talaplari' tiykari'ndag`i' ma`seleler. Bul ma`selelerdi jolg`a qoyi'w ma`mleketimiz ta`repinen bir qansha isler islenbekte. Sol sebepli balalar ta'rbiyasi'ndag`i' maqset ha'm de wazi'ypalari'n a`melge asi'ri'wda pedagogikali'q xizmetler ko`p.

Ma`mleketimiz bu`gingi ku`nde zamanagoy texnologiyani', ta`lim-ta'rbiya processi'nda ziyreklik penen ali'p ko`riwdi, interaktiv sabaqlardi' sho`lkemlestiriwdi tilip yetedi. Bunday talaplar tiykari'nda ta`limde du`n`ya ju`zlik a`hmiyetke iye bolg`an joqari' talapqa ko`teriw, du`n`ya juzlik ta`lim standartlari' da`rejesine jetkeriwdey ulli' jumi'slar turi'pti'.

Sunday-aq ha`r bir millet, yeldin` tariyxi'y ideyali'q mazmundag`i' qosi'qlar jarati'w processleri, wolardi' tariyxi'y mazmuni', xali'q qosi'qlari' mazmuni', atqari'w jollari' balalarg`a muzi'kali'q bilimdi

toli'q ha'm teren'lik penen wo'z do'retiwshilik metodlari' arqali' jetkerip beriw wolardi' jaqsi' kamil insanlar boli'p jetisiwinde xizmeti boladi'.

Bul juwmag'i'mi'zdi' ta'stiyqlawda prezidentimiz I.A.Karimovti'n` alti'ng`a ten` so`zlerini ayti'p wotsek arzi'ydi':

«Watani'mi'z keleshegi, xali'qi'mi'zdi'n` yerten`gi ku`ni, ma'mleketimizdin` jahan sherikligindegi abi'roy-itibari' yen` da`slep perzentlerimizdin` wo'nip-wo'sip, u'lkeyip, qanday insan boli'p wo'mirge kirip bari'wna baylani'sli'. Biz bunday wo'tkir xaqi'ykatli'qti' xesh qashan uni'tpawi'mi'z kerek».

I.A.Karimov

Paydalani'lg'an a`debiyatlar:

1. Karimov.I.A. Yuksak ma`naviyat engilmas kuch. T-2008y. 228b
2. Karimov.I.A. Milliy istiqlol g`oyasi: Asosiy tushuncha va tamoyillar. T.: O`zbekiston, 2000 y. 14b
3. Azizxodjaeva.N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Oquv qollanma.-T.: 2006, 160b.
4. Didaktika. -1997 yil. «Fan» nashriyoti. Buxoro 254b
5. Ishmuxammedov.R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradorligini oshirish yvllari. T.Nizomiy nomidagi TDPU 2004 yil.
6. Karimova.D. Musiqiy pedagogik mahorat asoslari. T. Iqtisod moliya. 2008.
7. Kadırov R.G. Muzikal`naya pedagogika: Uchebnoe posobie. T.: Musika, 2008. – 350 s., il., not.
8. 3. Qodirov R. Musiqa psixollogiyasi
9. Romanova.S., Saytbekova.S. «Baslawi`sh klasslarda muzi`ka tarbiyasi`ni`n` mazmuni` ha`m metodikasi`». No`kis - 2009 j. «Qaraqalpaqstan» baspasi`. 20b.
10. Romanova.S. Musiqa o`qituvchisi ma`naviyati. N.:- 2004 y. 20 b
11. Tashbaeva D Metodika prepodavanie muzıki i shkol`nyı repertuar T., 2007
12. **Elektron ta`lim resurslari`**
 1. www.tdpu.uz
 2. www.pedagog.uz
 3. www.Ziyonet.uz
 4. www.edu.uz